

Distsipliin.

(Järg).

Gustaw Adolf tõstis sõja õiguse tema õigele astmele. Ta kaswatas oma jõudu kõrwuti operatsioonide läbiwiimisega ja samal ajal hoidus kaswatamast waenlase jõudu waenuliste maakondade rahulikkude elanikkude üleminekuga aktiivsele wastupanule. Upsala nõupidamisel 1629 a. ütles ta otsekoheselt, et Saksa sõda peab tasutama sakslaste raha ja werega. Peaaegu kakssada aastat pärast seda seadis sama põhimõtte üles Napoleon. Ta ütles: „sõda peab toitma sõda“.

Kuid seda põhimõtet tohib teostada ainult sedawõrd, kuiwõrd ta wälja ei kutsu waenlase maa-ala laastamist.

Gustaw Adolphi hiilgaw eeskuju kinnitas selle juba kauemat aega walminud weendumuse, mis ütleb, et sõduritele peab muretsema kõike nende ülespidamiseks tarwilikku, ilma et nad ise sellest otsekohe osa wõtaksid. Ainult sel tingimisel on wõimalik sõjawägedes alal hoida nõutawat distsipliini.

Distsipliini langemine Napoleoni sõjawäes.

Napoleon, kes lahingu juhatamise alati ohjes hoidis ja, Clausewitz'i sõnade järele, paremaks pidas kasutada teatud metodismi kui tugeneda eriülemate paremale arusaamisele ja iseseiswusele, nõudis ilmtingimata ja walju sõnakuulmist. Kuiwõrd hädaohtlik oli ta oma käsualuste wastu ühest küljest ja teisest küljest, pillawalt ja heldelt jagas rahalisi ja ainelisi kingitusi, samuti otsustawalt häwitas ta wäheha kui lahkarwamise, mis oli tekkinud iseseiswa mõtlemise tagajärjel, ka sel juhtumisel, kui see tema kõrwu puutus kolmanda isiku kaudu.

Ainult sel põhjusel tagandas ta kohtadelt Aspérni ja Wagrami päewil kaks wanemat ülemat, ilma mingisuguse juurdlemiseta, ühe sõna pärast: Lobeau saarel — ühe diwiisi ülema ja Wagrami lahingwäljal — marshal Bernadott'i. Nad olid

süüdi selles, et lubasid enestele sõprade keskel awaldada niisuguseid arwamisi, mis lahku läksid kõrgema wäejuhatuse korraldustest, ehk küll aeg niisugune oli, mis nõudis arwustajat häält.

Kujutagem ette, kuhu wiiks ja missuguseks kujuneks sarnane, isegi nuuskurite kasutamisest mitte keelduw omawoli meie päewil, mil nii kõrgelt hinnatakse iga tõsiselt ja iseseiswalt mõtlejat ülemat. Niisugune hommikumaa despotism areneks warstigi orjuseks, mis wäriseb wäiksema kui algatuse ees.

Sakslaste iseseiswus, mis wiimastes sõdades nii kõrgele tõusnud ja suurtele wägitegudele wiinud, ei ole samutigi waba äärmustest; wiimane asjaolu on wahel esile kutsunud isegi wastupidise tegewuse, ehk eitanud selle ehk teise kõrgema korralduse tähtsust. Siiski, elawast mõttewahetusest lahingtegewuse ajal, ehk waidluskõnedest puhkeil on kõrgem wäejuhatuse senni ainult kasu saanud; kui aga taktika laskub elutu masina tasapinnani, nagu see esines Jena all, siis kaob sõjawäest sõjalise waimu tõstmise mõjuwam kaudne abinõu.

Ülemale usaldud wõimu mitte türanniaks muuta, iseseiswale mõtlemissuudisile mitte teed sulguda — on eriti raskelt saawutataw ja wäärtuslik kunst, mis teisest küljest rajatud ilmingimata sõnakuulmise woorusele.

See omadus wiskab sügawat warju Napoleoni kui inimese, kui wäejuhi ja kui inimestetundja pääle, sest ühes sellega kaewas ta ka hauda enesele. Tema ja Bernadott'i wahelisi suhteid wõib mitmeti wõtta. — igatahes olid Wagrami katastroofi põhjused palju sügawamad, — kuid alus keiserlikuks laiwuseks oli walitud eriti õnnetult, leides marshali omal õigel kohal, oma korpuse juhatamisel, kus ta ettewaatlikkude korraldustega ja uute lahinguliste abinõudega püüdis maha suruda seda kriisi, mille eest ta pärast kannatada sai. Ühes sellega wiskas Napoleon katsumistest läbikäinud wäeülemale pääle kahtluse warju otsuswõime puuduses, mida wiimane oma tegewusega kuidagi polnud ära teeninud. Seejuures tarwitud laused on eriti iseloomustawad, näidates meile piiramata wõimu kandjat, kes enese kohta ei tunnusta mingisugust wahekohtuniku mõjuawaldust. Ta ütles: „Selle „kunstliku“ manöõwriga soowite ta wõitida sundida ershertsog Karli reiwi maha panema.“

Halb taktiline olukord oli Napoleoni kahtluswäärilise operatsiooni tagajärjeks. Kuuldes kolmandalt isikult Bernadott'i kriitilisi märkusi, annab ta wastuhoobi just sellele inimesele; kes suure hoole ja asjast arusaamisega püüab wõimalikult parandada wäejuhi wäärsamme.

Üldiselt näib Napoleoni wõte, millega ta oma wäeülemaid wastastikuse wõitluse teel õhutab suuremale wägitegudele, õige kahtlasena, kuna see tema poolt sihitud kiwi lõppude-lõpuks tema enese pihta langeb. Niiwiisi talitas ta waremalt Murat'i ja Lannes'iga, et tõsta nende auahnust kõrgema piirini, kuna siia oli kistud ka kindral Bessieres, kes Murat'ile poolehoidu awaldas. Asperni juures, mil Bessieres juba marshaliks oli tõstetud, wiis wihawæn tema ja Lannes'i wahel kõige kriitilisemal silmapilgul niisugustele äärmustele, et need ülemad kätte haarasid mõõgad. Wanem neist, Lannes, andis wahendita temale alluwale Bessieres'ile järgmise suusõnalise käsutuse: „Andke edasi marshal Bessieres'ile, et mina käsin teda minna otsustawale rünnakule.“ Need sõnad, mis üldise arusaamise järele kohased on isegi kuningliku koja liikmele, kui ta esineb teise ülema käsualusena, loeti noorema marshali poolt mitte wastuwõetawateks marshalite wahekorras tarwitusel olewate kommete järele ja sellega siis ka haawawateks.

Niisugune dissipliini wäljendus leidis aset juba 1809 aastal ja nimetud juhtumisel isegi kõige wägewama keisri lähekonnas; tal polnud küll häwitawaid tagajärgi, ainult Massena wahetegewus hoidis ära kahewõitluse marshalite wahel sõdurite silma all.

Sarnased faktid annawad meile seletust, miks järgnewatel aastatel Hispaanias harilikuks nähtuseks sai nooremate ülemate keeldumine sõnakuulmisest wanematele ja miks Massena oli peaaegu abitu Ney ja Junot suhtes. Et wananew Massena neil õnnetuil sõjakäikudel kaasa wedas oma wananewat kallikest ja sellega oma käsualuste silmis lugupidamise kaotas, loeb Ney paremaks temale hoopiski mitte alluda. Wiimane kannatab kaotusi, mis diametræalselt wastupidised saadud ülesannetele. Ometi lõppude-lõpuks, ehk küll juba liig hilja, otsustab ülemjuhataja käsitada Napoleoni abinõu ja saadab mässuwalminud marshalid sõjawæest ära.

Sarnased suhted annawad tõendust sõjawæe juhatamise sisemisest lagunemisest, mis wähe hiljem külge hakkas ka noorematele ülematele. Wenemaal esines see Oudinot'i ja Saint-Hilaire'i wahekorras ja mõjus igalpool saatuslikult sõjawæe taktilise tegewuse pääle. Seepärast ei ole ka noored marshalid wanemate wäärilised. Kuid wanemad marshalid, nagu Massena ja Augerot, ei olnud mitte Napoleoni õpilased; kui wiimane ilmus maailma näitelawale, olid nad juba katsumistest läbi käinud iseseiswad sõjamehed. Nii siis, Napoleon ei loonud mingisugust kooli, waid arendas ainult iseennast, mille tagajärjel ka tema kätetööd suuremalt jaolt hukka said säääl, kus

teda ennast juures ei olnud. See fakt esitab jällegi tema takтика iseloomujoont, mis täiesti kõlbmatu meie aja nõuetele. Wiimane nõuab iseseiswaid, mõtlejaid ja õiges sõjawäe komandokoolis walminud juhte.

Aeg on saabunud, kus enam-wähem mõttewõimetu metodism, tagaetuna ja juhitud Caesarini ainuwõimust, ei suuda enam rahuldada sõjakunsti nõudeid. Juba Clausewitz nägi ette seda aega, ja meie peame tunnustama temas põhjust, miks Prantsuse sõjawäes puudus nooremate ülemate iseseiswus, mis teda 1870 a. wiis lüüasaamisele. Ta wõttis eeskujuna minewikust, mille päämeister oli ammu kadunud näitelawalt.

Heidame möödamindes pilku ka nõndanimetud „Suure armee“ rännak-distsipliini pääle.

Suurte sündmuste lähenemisel oli keisril wiisiks kootroleerida wäeosade koosseisu, et tagada wõimalikult suuremat sõjawägede arwu lahingvälja tarbeks. Ühel niisugusel juhtumisel otsustas üks adjutantidest, et wälja aidata oma seltsimeest, häbematalt kuigi hädaohtlikult keisrit petta. Faktiliselt puudus selles wäeosas ülewaatuse silmapilguks ilma mingisuguse põhjuseta üle poole koosseisust, mis oli maha jäänud. Seejuures ei olnud tegemist ulatawa päewateekonnaga ja wäeosa oli ratsawäe rügement. Juhtumine kuulub nõndanimetud klassilisse, s. t. paremasse Napoleoni sõjakunsti ajajärku (enne Austerlitzit). Ta awab meile sõjawäe rännak-distsipliini sügawused kunni alamate astmeteni ja wõimaldab tutwuneda wõtetega, mis lubawad petta isikuid, kes armastawad tegutseda kui ainuwalitsejad. Sõjawäe tõsine moraalne jõud laguneb sel puhul õige kiirelt.

Wene sõjawäe lagunemine rewolutsiooni tagajärjel.

Enamlaste sõjawäelises ajakirjas „Военное Дело“ 1919 a. Nr. 23—24 leiame W. K. sulest järgmised wäited endise sõjawäe lagunemise kohta:

„Lahingkäskude mittetäitmine, wennastamine ja wäejooks — need olid kolm mädapaiset, mis endise meie sõjawäe 1917 aastal wiisid lõpulikule hukkamisele. Waatame lähemalt, milles awaldusid need nähtused, mis oli nende tekkimise põhjuseks ja missugused abinõud peab tarwitusele wõtma tulewikus, et ära hoida nende kordumist.

1. Lahingkäskude mittetäitmine.

Päew enne 5. armee rünnakut Düüna raionis, 1917 a. juulikuul, tehti 12. armee kahurwäele Riia raionis ülesandeks tuld awada, et enese pääle tõmmata waenlase tähelpanu ja

sellega hõlbustada 5. armee ülesande läbiwiimist. Kuid 12. armee juhatajalt saadi teade, et kahurwäe tuleandmine wälja kutsub jalgwäe protesti ja wõib isegi niikaugele wiia, et kahurwäelaste kallal hakatakse tarwitama wägiwalda. Jalgwäe nõuded, et kahurwägi ei tohi tuld awada waenlase pihta, kordusid alatasa kõigil wäerinnetel.

Kaheteistkümnest diwiisist, mis 10. juulil olid määratud rünnakule, loobusid pääletungimisest otsustawalt kuus diwiisi; ülejäänud kuus awaldasid selleks oma nõusolekut, kuid ilma wähemagi sõjalise tuhinguta.

182. jalgwäe diwiis paigunes rünnaku platsdarmile ainult ähwarduse sunnil, et käsu mittetäitmise korral tema wastu tarwitusele wõetakse relwad. Rünnakupäewal pidid 121. diwiisi kaks polku reserwist ründajatele abiks minema; läks ainult üks polk, millest kaks bataljoni poole tee pääl seisma jäid ja keeldusid edasi minemast.

Seda halwemad olid olud Lääne- ja Lõuna-Lääne rindeil, kus waenlase esimese pauguga, wahel koguni ilma pauguta, terwed polgud lahingjoonelt lahkusid ja sügawale seljatagusesse läksid. Niisuguseid näiteid wõib leida sadandeid.

5-s armees pandi kõigi käsku mittetäitnud wäeosade kohta uurimine toime, mida teostasid erakorralised komisjonid. Seejuures jaotati kõik süüdlased kolme järku: a) teadlikult käsku mittetäitnud, b) juhtumisi teiste hulka sattunud ja teadmatult käsku mittetäitnud, c) kõhklejad, mitte kindlad kohuste täitmisel. Esimesed langesid kohtu alla, teised pöörasid tagasi oma wäeosse ja kolmandad wiidi üle wäeosadesse, mis asusid wähem wastutawail piirkondadel, ehk wägede reserwi. Üheainsa kuu jooksul langes kohtu alla 13 ohwitseri, 2 ametnikku ja 344 sõdurit, keda loeti esimesse kategooriasse.

Lõuna-Lääne rindel langesid kõik wäejooksikud surmanuhtluse alla

Kuid kõik need abinõud ei annud soowitawaid tagajärgi; täna lämmatakse korratud ühes diwiisis — homme puhkewad nad lahti weel suurema hooga teises. Sest nagu osakaupa operatsioonidega ei saa abi anda inimesele, kellel terve organism wallatud halwatusel, samuti ei suuda uuesti jalule seada sõjawäge, mis lõpulikult häwitanud oma sõjalise waimu. Kuidas hoiduda tulewikus selle eest, et mingisugustel asjaoludel enam ei korduks niisugune põhjalik distsipliini rikkumine, mille tagajärjeks on sõjawäe lagunemine ja lõpulik häwinemine?

Meile näib, et järgmised kolm abinõu on siin põhipanewad:

1) rahwa kultuurilise tasapinna tõstmine; teadliikkuse arendamine temas mitte ainult oma õiguste, waid seda enam oma kohuste wastu isamaa ja kaaskodanikkude ees;

2) ülemate ja käsualuste lähenemine rahu ajal: ülem peab olema mitte ainult juhatajaks ja eeskujuks teenistusküsimustes, waid ka nõuandjaks eraasjus ja koduse elu suhtes. Olles warustud suuremate teadmistega, rikkalikumate elukogemustega, peab ta ennast sõduri wastu üles pidama, nagu isa ehk wanem wend. Mõista sõduri hinge, Wene rahwa hinge — see peab olema ülema esimeseks püüdeks; ja kui ta selle on saawutanud, on temale tagatud sõduri armastus ja lugupidamine, ja mitte mingisugused ässitamised ja propaganda ei suuda lõhkuda kindlat liituwust nende wahel;

3) äärmiselt tarwilik on, et sõdur, lahkudes tegewast teenistusest, jääks seotuks oma wäeosaga. Selleks peab olema läbi wiidud täieline territoriaalne süsteem sõjawägede komplekteerimises, samutigi tarwitusele wõetud terve rida wastawaid, arukalt läbimõeldud abinõusid.

II. Wennastamine.

Wennastamine waenlasega ei ilmu uudisena. See nähtus on omane kõigi rahwaste sõjawägedele. Ilma et tagasi pöörduda aastasadade sügawusse, tuletame meelde meie Sewastopoli kangelaste wennastamist prantslastega Krimmi sõjas ja jaapanlastega 1904-05 a. Mukdeni all; ilmasõjas awaldus wennastamine inglaste ja sakslaste wahel Lääne rindel; ainult prantslased ei suutnud maha suruda oma wihawaenu „boshide“ wastu ja wahetasid nendega ainult kuule ja mürske. Juba enne rewolutsiooni, lihawõttepühade ajal 1916 a., läksid 8. armeest 2 ohwitseri ja 40 alamwäelast sakslaste juurde pühade õnnesoowidega. Hääsüdamlikud ja usaldust ülesnäidanud wennastajad wõeti sakslaste poolt wangi; põgeneda said ainult mõned, teiste seas ka üks ohwitser, kes ennast oma ülemuse ees sellega wabandas, et ta olewat soowinud sel teel toime panna luuramist. Teist ohwitseri hoidsid sakslased oma juures 4 päewa ja lasksid ta siis tulema, wõttes allkirja, et ta selle sõja kestel nende wastu enam ei sõdiks.

Wennastamine on omane kauakestwaile ja positsioon sõdadele; seejuures awaldub ta tugewamal määral siis, kui sõda on tekkinud mitte rahwa waenulikkuse tõttu, waid poliitilistel eesmärkidel, ehk walitsuse äranägemisel. Kiirelt mööduwate sõdade ajal ei jõua wennastamine tekkida, sest iga sõjakäigu algul on wihawaen ehk wähemalt waenulikkus waenlase wastu weel liig suur. Samuti ei wõimalda wennastamist manöwri-

lised wälioperatsioonid, millega seotud sõjawägede ühest kohast teise liikumine

Harilikult tekib wennastamine waherahu ajal. Waenlased puutuwad üksteisega kokku, wahetawad toiduaineid, tubakat jne.; nad heidawad nalja, kostitawad üksteist. Mõistagi et ekspansiiwsel prantslasel, hääsüdamlikul slaawlasel, jutukal itaallasel on rohkem kalduwusi wennastamiseks, kui tusasel sakslasel wõi kõrgil inglasel.

Kahjuks omas wennastamine meie sõjawäes kuritahtliku iseloomu. Sakslased jootsid meie sõdurid purju — ja wiimased lobisesid wälja kõik, mis nendelt küsiti: andmed wägede asenduse, arwulise koosseisu, sõjalise meeoleolu, toidu-, lahingumoonu ja kõige muu üle.

Meie walwe laskis 1917 a. juulikuus Riia alla mõlemile poole mitte ainult eraisikuid, waid ka sõjawäelasi. Kasutades niisugust olukorda, panid sakslased omalt poolt toime piduõhtuid, millele kutsusid naisteenijaid Riist ja meie sõdureid.

Kord juhtus ka niisugune fakt, et meie sõdur, wiibides üle ööpäewa sakslaste juures, andis oma sõjawäe wormriided Wene keelt oskawale Saksa sõdurile, kes nad enesele selga pani ja siis Riias ja meie kaewikutes salakuulamisel käis.

Selge on, et sakslased siin ära kasutasid häid salakuulamise wõimalusi, kuna wenelased neile selles ise wastu tulid, muutudes isamaa äraandjateks.

Tagajärjed olid käega katsutawad: „Homme lähete reserwi“, karjuwad sakslased nende wastas seiswale polgule, keda diwiisi ülema käsul pidi ära wahetama teine polk. Surmasaanud Saksa allohwitseride juurest leiti täpikäälised plaanid meie positsioonide, kaewikute ja waatluspunktide kohta. Üks meie raskeist batareidest Riia wäerindel, mis oli hästi ära peidetud ja maskeeritud ja mille pihta waenlane polnud läkitanud ühtegi mürsku, satub ootamatult tema marulise tule alla, kannatab suuri kaotusi ja on sunnitud wahetama oma positsiooni.

Mõistagi oli wennastajate ja isamaa äraandjate seas isikuid, kes oma waimlise tasapinna tõttu ei suutnud aru saada sellest, mis nad tegid. Oli ka neid, kes oma lapselik-naiiwses mõtlamiswiisis arwasid, et sakslased juba autunde ja korrektsuse tõttu ei saa kurjasti tarwitama wenelaste wennialikku awalikkust. Kuid suurem hulk sai täiesti aru oma teguwiisidest ja pani neid toime sel põhjusel, et kiirendada sõja lõppu, olgugi Wenemaa lüüasaamise hinnaga. „Mina olen Sümbiiri (Saraatowi, Samaara) kubermangust, meie juurde sakslane ei tule“, wastasid sõdurid, kui neile kirjeldada püüti neid wilet-

susi, mis tabada wõiwad isamaad, kui temasse sisse tungib waenlane. Waimulõtwus, egoism, surmakartus ja oma naha hojdmise instinkt olid tegurid, mis Wene sõduri wiisid äraandmisele.

Hoiatawate abinõudena kuritahtliku wennastamise wastu esinewad samad wõtted, millele kord juba tähelpanu juhtisime; karistawaks abinõuks toimepandud kuriteo eest on surmanuhtlus. Mõnekümne inimese elu hinnaga peab päästma tuhandete inimeste elu, oma isamaa au ja hääkäekäigu. Kui wennastamine omandab lausa kuritahtliku iseloomu — tähendab see sõjawäe lagunemise tundemärki. Ärgem tundkem kahju käest, mille halwanud kuri tõbi, kui soowime päästa terwet keha.

Wäerindel määrasid uuesti moodustud seltsimeeste kohtud äraandliku wennastamise eest surmanuhtluse; kuid pahatihti ei leidnud need otsused komando koosseisu ja kommissaride poolt kinnitamist inimlikkusetunde tõttu, s. o. niisugustel põhjustel, mis riigi ja sõjawäe kasude waatekohast iseenesest juba esinesid kuriteona.

III. Wäejooks.

Wäejooks, s. t. omawoliline lahkumine wäeosast algab harilikult ühes waenlase esimeste paukudega. Waimulõdwad sõdurid ei suuda silma waadata hädaohule — ja põgenewad. Üksikud juhtumised on harilikuks nähtuseks ja ei tohi olla ärewuse põhjuseks: kui lahinguline element, kui wõitlejad, ei kõlba wäejooksikud sõjawäkke; kui üksik-arwud ei suuda nad oma eeskujuga mõjuda teiste pääle. Mida pikemale wenib sõda, seda suuremaks kaswab wäejooksikute arw. Füüsiline wäsimus alaliste raskuste ja kannatuste tagajärjel, närwiline pinewus katkematu riisiko tagajärjel saada surma ehk wigastada, igatsus kodu ja omaste järele — kõik need põhjused tõukawad sõduri wäejooksule. Paljud neist aga, puhates füüsiliselt ja kõlbliselt, jõudes oma süüteo äratundmisele, pöörawad tagasi riwisse ja teewad mehise ülespidamisega hääks oma kuriteo.

Hoopis teistsugusena esineb wäejooks meil: lahkumine wäeosadest sündis täiesti awalikult, kümnete, sadade, terwete hulkade kaupa; wäejooksikud jooksid tormi raudteerongide pääle, kihutasid neist wälja eraisikud, asusid nende asemele, ronisid waguni katustele jne.; toidu otsimistel löödi puruks ja riisuti paljaks raudtee einelauad.

Põhja ja Lääne wäerinnete suhtes saame järgmised wäejooksikute arwud: 1—15. juulini — 2000; 16—31. juulini tõuseb see arw 3.300 pääle. Lõuna-Lääne wäerindel olid sel ajal

käimas lahingud, ja sõjawäed taganesid, mille tõttu wäejooksikute arvu ei saa kindlaks teha.

Päale harilikkude põhjuste tekkisid meie sõjawäes veel järgmised wäejooksu põhjused:

1) wõõriti arusaadud mõiste wabadusest;

2) kangekaelne tahtmatus jätkata wõitlust waenlasega;

3) kuulujutud sisemaalt, et alanud on maadejagamine, mille juures need, kes hiljaks jäänud, midagi ei saa.

Wäejooksikuid ähwardati karmide karistustega, kui nad määratud tähtajaks häätahtlikult tagasi ei pöördu; tagasiilmumise korral lubati neile täielikult andeks anda; illumise tähtaega pikendati. Kuid tagajärjed ei rahuldanud lootusi, kuna ähwardused jäid täide wiimata.

Nii siis, ülesseatud küsimuses satume jällegi rahwa harimattuse pääle, kohtame seda hirmsat waimupimedust ja madalat arenemist, milles ta uinus aastasadasi. Pole imeks panna, et järsk hüpe pool-orjalikust seisukorrast täielisele wabadusele esile kutsus terve rea haiglasi nähtusi, mis mõjus eriti rängalt sõjawäe pääle.

Massiline wäejooks oli täiesti ootamata nähtuseks suuremale osale ülematest. Ei ole mingit kahtlust, et kui rahuajal oleks käsitud neid sõduri mõistuse ja hinge pääle mõjuwaid abinõusid, mille pääle juba kord tähelpanu juhtisime, — wäejooks poleks omandanud neid määratud piire ja poleks kujunenud neisse loomuwastastesse wormidesse, nagu see sündis tegelikult.

Wene sõjawäe täieline lagunemine, mille põhjuseks oli sõjalise waimu määratu langus, lahingkäskude mittetäitmine, wennastamine waenlasega ja massiline äraandlik wäejooks — see kõik tõendab, et endine Wene sõjawägi on ära elanud oma ea; raske, parandamata tõbi waldas endise sõjawäe; tema terwendamine oli wõimata, jäi järele ainult üks wõimalus — lasta laiali wana sõjawägi ja luua uus uutal alustel.“

Nii enamlaste kirjeldus. Meie teame aga, et Wene sõjawäe lõhkusid need poliitilised kurjategijad, kes arwasid wõiwat elu ümber luua suurte sõnadega ja kes kurbade kogemuste tagajärjel jõudsid otsusele, et waja on uuesti otsast pääle alata.

IX.

Kaswatajad-õpetajad.

Ohwitserid.

„Sõjawäed esinewad niisugustena, missugusteks neid on kaswatanud ülem.“ ütleb generalissimus Joffre. Määrustik ütleb: „ülem on oma wäeosa wastutaw kaswataja ja juhataja“. „Preisi sõjawäe waim leegitseb tema ohwitseride pääl,“ ütleb Röchel. Järelikult, millistena esinewad ohwitserid, niisugustena esinewad ka allohwitserid ja sõdurid. Waim, mis awaldub ohwitserides, läheb üle ka sõdurite pääle.

Kuid see, kes ennast ette walmistab kaswatajaks, peab eestkätt iseennast kaswatama, sest et kaswatusabinõudena esinewad: eeskuju, õpetamine, kiidustus, hoiatus ja lõpuks, karistus. Et õieti käsitada neid abinõusid, peab olema ise kaswatud.

Kaswatusabinõud, mida käsitati endistel aegul, on amugi iganud; äraiganud on, näiteks, Friedrich Suure ütelus: „Et ohwitserid on kohustud oma sõdurid wastu wiima kõige suuremale hädaohule, peawad wiimased oma ohwitseri kartma rohkem kui hädaohtu.“ Niisugused hirmu ja õudust äratawad abinõud wõisid aset leida ainult wägiwalla ja sunduse walitsemisel; rahwusriikides ei ole aset wägiwallal, waid ainult õigusel ja kodaniku kohusel. Rahwusriigi ohwitser wõib olla ainult õiguse kandja ja esimene seaduse täitja. Ta peab esinema oma käsualuste seas sellena, mida roomlased nimetasid „primus inter pares“ — esimene omasuguste keskel, kes kõige päält peab olema inimene, siis õpetaja ja lõpuks wõimukandja.

Ohwitseri ülesanne rahu ajal on kaswanud määratu suureks. Tema peab mitte ainult nekrutte tegema häädeks sõduriteks, waid weel enam peab ta neid ette walmistama häädeks kodanikkudeks, kes on alati walmis isamaa kutse pääle. Ohwitseri ülesanne, olles oluliselt seotud moraali küsimustega, on ühel ja samal ajal sõjaline ja sotsiaalne.

Sõjawägi on osa rahwast. Sellepärast on ohwitseri esimeseks ülesandeks huwiga jälgida rahwa waimlist arenemist, samuti iga üksiku oma käsualuse elutingimusi; ta peab jälgima kirjandust ja lugema ajalehti.

Waimline jõud, samuti kui kehaline wõi mõistuse jõud, areneb wälja õige mitmekesiselt ja wastawalt on igal üksikul inimesel oma indiuiduaalsed iseäraldused. Järgnewalt peab ohwitser mõistma õiglaselt hinnata ka oma käsualuste

omadusi, ja tihtipäälle tuleb temal kahe isesuguse sõduri suhtes käsitada kahte täiesti lahkuminewat abinõu, et saawutada ühte ja sama tagajärge. Teiste sõnadega, ohwitser peab ennast harjutama kõige raskemas kunstis — inimeste tundmises.

Selleks, et tungida kõlblise kaswatuse olemusse, peab ohwitser õppima ajalugu üldse, eriti hoolsalt peab ta aga õppima sõjaajalugu. Sellel teadusepõllul jälgime kuulsaid wäejuhte ja sõjawägede kaswatajaid nende töös, õpime tundma neid wõtteid, mida nemad käsitasid, saame teada nende paremusi, samutigi nende eksitusi; siin saame eeskuju suurtelt ja otsuswõimelistelt iseloomudelt, siin esinewad meile ka nõrgad iseloomud. Kuid ühes sellega awanewad meile need jõud, mis waimustawad terweid rahwaid ja annawad tõuke massile.

Ohwitseride kogus peab kõige päält wälja arenema aumõiste. Sõjamees peab olema aumees. See, kes oma ainukese waranduse — oma elu — ohwerdab isamaa eest, ei wõi olla teistsugune. Ohwitserid peawad olema laitmatud; oma tegewusega ja ülespidamisega peawad nad wälja kutsuma lugupidamist, ja mitte ainult sõjawäe ridades, waid ka kõige kaugemates seltskonna kihtides. Mida suuremat laitust on esile kutsunud ohwitserid, seda suuremat kahju toowad nad sõjawäele.

Sellepärast on õige tähtis, et ohwitserid oleksid kaswatud rahvuslikus waimus ja lahingulistes traditsioonides, ja et eestkätt kompani, eskadroni ja batarei ülemad hoolitseksid oma nooremate ametiwendade hariduse ja kaswatuse eest. Selleks peawad nad ise wäärilist eeskuju andma.

Ainult tõeline aumõiste on tähiseks, mis näitab ohwitserile teed nii teenistuse täitmisel kui eraelus.

Kuid tõeline aumõiste on wõimata sääl, kus puudub truudus kunni surmani, kõikumata mehisus, kindel otsuswõime, wastulausumata sõnakuulmine, õiglane meel, waikimise omadus ja vähemate kui teenistusnõuete ennatsalgaw täitmine. Ta nõuab, et ka ohwitseri eraelu oleks läbi imbunud selle teadwusega, mida tekitab kuulumine sõjawäelisse ühingusse, mis on kutsutud kaitsema isamaad. Ohwitser, ilmudes seltskonda, ei tohi kunagi unustada, et ta on mitte ainult haritud kodanik, waid ka aumees ja sõjawäelise ühingu kõrgete kohuste kandja. Ohwitser peab hoiduma vähemast kui sammust, mis wõiks heita warju tema üksikute seltsimeeste ehk terwe ohwitserkonna pääle; ta peab hoiduma kõigest ülearusest; ta ei pea wõtma oma pääle kohustusi, millel kõlbluseta iseloom. Oma ausõna peab ta andma suurema ettewaatusega.

Ohwitseri iseteadvus peab olema waba kõrkusest teiste seltskonna klasside wastu. Mida suurem tema armastus oma kutse wastu ja mida kõrgemalt hindab ta selle eesmärke, seda arusaadavam peab temale olema see usaldus, mis on nõutaw ohwitseride wastu kõigi seltskonna klasside poolt ja mis on esimeseks tingimuseks, et edukalt saawutada sõjawäele etteseatawat ülesannet

Need nõuded on ohwitseri ülespidamisele ideaalseks eeskujuks, mida ta peab alati silmas pidama. Iga ohwitser peaks omale iga päew ette seadma küsimuse: „kas rahuldan mina kõigis oma tegewustes minule etteseatawaid nõudeid“? Ta peaks selle küsimuse ära jaotama wastawalt tema pääle pandud kohustele. Kui ta ausameelselt ja ennast petmata on otsustanud wastata kõigile küsimustele, saab ta teada, mis ta peab tegema. Tõsise tahtmisega ja suure agarusega peab ta asuma tööle, et lähemale jõuda ideaalsele eeskujule.

Kurb pilt awaneb aga siis, kui ohwitser hoolimatult mööda läheb temale eriseadustega ettekirjutud kohustest. Selle asemel, et kõrgemale tõusta oma ajast, muutub ta tema orjaks. Rahvusliku kõlbluse langemise momentidel peab ohwitser kindlaks jääma oma ülesandele ja rahwast kaswatama sõjawäe läbi.

Seltskond peab ohwitseridele üles näitama suurt lugupidamist, wastasel korral ei suuda nad täita oma pühalikku ülesannet. Keegi ei suuda ennast tagada ebaõigete süüdistuste eest, eriti praegusel närwilisel ajajärgul, ja ehk niisugused süüdistused küll kiirelt kokku warisewad, peame siiski püüdma igaüks eraldi ja kõik koos hoiduda andmast selleks põhjusi.

Aumõiste ja kohusetunne peawad seisma esiplaanil; nad peawad awalduma teenistuses ja väljaspool teenistust. Ohwitser peab ära wõitma kõik puudused, nagu: wiha, äkiline meel, jonn, omawoli, halastamatus ja teised sarnased omadused. Oma käsualuste suhtes peab ta üles näitama ainult õiglust, mis on waba vähemast kui isiklikkusest, ja waljuse puhul — häätahtlikkust ja armastust. Kaswatus on kunst, ja kunstnikuks wõib olla ainult see, kel on waimustust ja armastust kunsti wastu.

Nagu ohwitser end teenistuses wääriliselt peab üles pidama ja parema südametunnistuse järele oma kohuseid täitma, et olla alati ja igalpool esimeseks, kellele teised wõiwad järele aimata — samuti wääriliselt ja eeskujulikult peab ta esinema ka väljaspool teenistust, ei wõita rahwa lugupidamist ohwitseride korpuse wastu.

Sel ajal, mil karm ümberkäimine tõukab eemale käsualuseid, jonnakas iseloom sisendab kartlikkust, wägiwalt sünni-

tab waenlasi; mil igasugune südametuse, õiglusetus ja wäiksem kui hooletus teenistuses wiib lugupidamise kaotusele käsualuste poolt ja kisub maha alused, millele põhjeneb sõjawägede jõud — samuti heidawad sügawat warju ebaõiged teguwiisid ja komistused wäljaspool teenistust.

Allohwitserid.

Sõjawägede komplekteerimine allohwitseridega on olnud alati kõige walusamaks küsimuseks. Oma nõrga ettewalmistuse tõttu ei kõlba allohwitserid kaugeltki kaswatatajateks. Kuid ometi langeb see ülesanne eestkätt nende, kui ohwitseride lähemate abiliste, pääle. Allohwitserid peawad sammuma ohwitseride jälgedes. Sellepärast ongi enesekaswatuse ja enesekontrolli nõuded nende kohta eriti waljud, sest nad on selleks eeskujuks, mis sõduril alati seisab silma ees. See asjaolu sunnib kompani ülemaid eriti ettewaatlilikult walima oma abilisi, teisest küljest aga sunnib ta neid alaliselt täiendama. Mida kõrgem allohwitseride korporatsioonis tõeline aumõiste, seda kõrgemad terve sõjawäe püüded, seda parem kaswatus juurdewõrsuwal allohwitseride põlwel.

Selles suhtes wõiksime wõtta eeskujuna jaapanlastelt, kus allohwitserid nii koolis kui sõjawäes saawad samasuguse kaswatuse kui ohwitserid. Jaapani allohwitseride kõlblisest kaswatusest annab täielise mõiste kapral Jamasaki Unosuke kiri oma naisele, mis kõlab järgmiselt: „Kallim, ma palun sind pöörata eriti tähelepanu järgmistele reeglitele pääle: ära wõta kunagi kellegilt wastu rahalisi ehk ainelisi kingitusi. Kui sa seda teed, teotad sa sellega oma meest. Hoia alal kõik minu kirjad sõjawäljalt ja ära anna neid kõigile lugeda. Ära unusta, et meie lahkumine Schimbashis oli wiimane jumalagajätmine, nagu oleksid sa minu keha saatnud templisse, kuna sa nüüd said teate, kui hiilgawalt ma wõitlesin ja surin. Kui sinu juurde jõuab teade minu surma üle, kata kinni oma kurbus. Pääle minu surma ela abirahast, mida annab sinule walitsus, ja kanni alati oma südames esiwanemate austamise kohust. Ära unusta, et oled sõduri naine, ja ela wastawalt sellele. Ära teota kunagi ausat nime, mille ma olen sinule annud ja mida ma olen lunastanud oma eluga.“

Selle kirja autor saadeti 1904 aastal Koreasse, kuna ta pärastpoole eeskujulikult wõitles paljus lahinguis. Feinschunlini lahingus täitis ta hiilgawalt oma ülesande; haawatuna päästis ta oma kaaslaste elu ja sidus kinni tema haawad, rõhku

panemata enese haawade pääle. Lahingus Maerschani all sai ta pääst raskesti haawata ja suri teel sidumispunkti.

Allohwitseride kaswatus peab eestkätt olema suunitud selle poole, et neis arendada hää ja kurja tundmise omadust, et nad selgesti aru saaksid mõisteist „woorus“ ja „alatus“. Jõudes niisugusele äratundmisele, wabanewad nad iseenesest kõigist pahedest.

Kui allohwitseridele on selgeks tehtud, et nad karmuse, käratsemise ja wägiwallaga ainult teenistusele otsekohest kahju toowad, püüawad nad tingimata neist pahedest loobuda. Wägiwallal pole kohta sõjawäes, sellepärast ei pea ka kõrgemad ülemad selleks põhjust andma, kui nad allohwitseridelt nõuawad seda, mida wiimastel omakord wõimata nõuda ettevalmistamata sõduritelt. Kõige suurem wastutawus siin lasub kompani ülemate pääl. Just nende wahendita ülesandeks on allohwitseride kaswatamine. Allohwitser peab teadma, et wägiwalla tarwitamine kaitsetu käsualuse wastu on argtuse tundemärgiks. Wägiwalla abinõud ei tee inimest targemaks, puhtamaks ega sirgemaks; wastuoksa, nad muudawad ta ükskõikseks, tundetuks, kangekaelseks.

Käsualused on kohustud ülemale lugupidamist üles näitama. Allohwitseride suhtes tundub see õige raskena nende poolt, kes temast üle on mõistuse ja hariduse poolest. Kui aga allohwitser kogu oma ülespidamisega suudab tõendada, et temal on õigus iseäralise lugupidamise pääle, siis ei leidu küll ainustki käsualust, kes häätahtlikult ei soowiks temale üles näidata oma austust.

Meie ei pea silmist laskma, et allohwitserid on sõduritega alalises kokkupuutumises, mille tõttu nende wahekorras süm-paatiad ja antipaatiad tekiwad, ja loomulikult tekib siin niisugune olukord, kus kõik põhjeneb armualuste, meeldiwuste ja omawoli pääle. Weel kurwemaks muutub pilt siis, kui wahekord üksikute sõduritega nii lähedaseks muutub, et allohwitser hakkab wastu wõtma kingitusi, ehk neid koguni nõuab, ehk unustab ennast niikaugale, et hakkab oma käsualustelt raha laenama.

Kompani ülema kohuseks on seda oma allohwitseridele selgeks teha. Wiimased peawad aru saama, et iga kingitus käsualuse poolt on otsekoheise häbemattuse tundemärgiks; sellega tahab käsualune teda lihtsalt ära osta, sundida silmi kinni pigistama oma laiskuse ja kergemeelsuse pääle. Kui allohwitser selle pääle siiski wälja läheb, kaotab ta käsualuste silmis oma lugupidamise ja oma teenistusliku mõjuwuse. Ta langeb ikka madalamale ja madalamale. Weel pahemaks läheb olu-

kord siis, kui ta oma käsualuselt hakkab raha laenama ja sellega tema wõimusesse satub; käsualune muutub tema ülemaks.

Kordame weel, et allohwitserid peawad sammuma ohwitseride jälgedes, ja mitte ainult ülespidamise suhtes. Need allohwitserid, kes ei paindu kaswatusele, peab kõrwaldatama, sest nad wõiwad oma edaspidises teenistuses sõjawäele ainult kahju tuua.

X.

Distsipliin ajaloolisel walgustusel.

Distsipliin üldiselt ja sõjawäeline distsipliin eriti põhjenedawad ilmtingimatult rahwuslikule ühistundele. Tuletagem meelde, et sõjawägi on rahwa peegeldus kõigi tema omadustega ja et rahwa huwi ja kodanik-sõduri kohus isamaa wastu on ligidalt üksteisega seotud mõisted. Järelikult, säääl, kus on wõimsamalt wälja arenenud ja püsiwamalt alal hoidub rahwuslik ühistunne, omab kõrgema wäljenduse ka distsipliin; wastuoksa, säääl kus rahwuslik ühistunne on suikumas, ei saa aset olla õiged distsipliinil. Rahwas, kes enese lahti ütleb oma rahwuslikust wäärtusest, ei suuda end leida hädaohu tunnil.

Kuiwõrd wägewa tegurina esineb üksikute rahwaste elus rahwuslik ühistunne, näitab meile inimkonna kultuuri ajalugu. Paremad näitused esinewad meile wanast ajaloost — rahwaste olemasolu eest heitluste koidikult.

Professor Martens ütleb, et see oli aeg, mil rahwad ei olnud weel jõudnud oma wastastikuste õiguste ja kohustuste äratundmisele, mil füüsiline jõud oli inimese saatuse ja õigusliku seisukorra kõrgemaks määrajaks, mil ainult kodanikku loeti õigusewõimeliseks, igat wõramaalast aga — waenlaseks, kes seisis wäljaspool seaduse kaitset.

See oli aeg, mil möllasid metsikud kired, mil isiklik wõimuahnitsemine pühkis teelt kõik takistused. See oli aeg, mil walitsus ohje suutis hoida ainult hoolsa walwe ja weriste repressioonide abil, mil iga uue walitsejaga esile kerkisid uued usaldusemehed ja halastamatult kõrwale paisati wanad.

Egüptus.

„Ole karm kõigi oma alamate vastu“, ütleb waarao Amenemhet I oma pojale: „inimesed on ettevaatlikud selle vastu, kes neid hoiab hirmu all. Ära ligine neile üksi. Ära täida oma südant kaastundmusega oma wendade vastu. Ära korja omale sõpru ja ärgu olgu sul usaldusmehi. Kui sa magad, wõta isiklikult tarwitusele kõik ettevaatuse abinõud, sest ei leidu abilisi halbadel päiwil. Ma andsin waesele, ma toitsin waestlast, ma olin kättesaadaw lihtsale inimesele ja kõrgemale wõimukandjale... Kuid need, kes minu laualt sõid, tõstsid minu vastu mässu, need, kelle kätt ma surusin, tõusid minu vastu üles“.

Jälgides Egüptuse kui wanema kultuurilma ajalugu, kohatame kõigepäält seda määratut arwu hiiglatempleid, hauakambreid, püramiidide, mis annab tunnistust selle rahwa kõrgest mõistusest ja tütaanilsest energiast, mis jätnud maailmale niisuguse päranduse, missugust pole jätnud ükski teine rahwas.

Meile wõidakse öelda, et see nähtaw energia ei olnud muud midagi kui wõimukandjate poolt päälesurutud riiklik teoorjus, mis rahwast wälja imes tema wiimse jõu. Kuid ajaloo-uuriija annab meile wastupidise tõenduse. Ta ütleb: „Egüptuse põllud andsid 200 seemet; lapse kasvatamine kunni 15 aastani läks maksma meie raha järele ainult 30 marka. Tugewas keskwalitsuses peitus rahwa hääkäekäik“.

Isegi Hebreu rahwas tuletas meelde Egüptuse lihapotte.

Missugust raugemata wastupidawust pidi üles näitama see rahwas, et üles ehitada niisuguseid ajaloolisi mälestusmärke, nagu seda on waarao Kuffu püramiid, mis koosneb 2.300.000 kahe ja poolle tonnilisest eeskujulikult siledakstahatud kiwimürakast. Egüptlased ei olnud küll loomu poolest sõjakas rahwas, kuid selles wõrdlemata energias olid tagatud juba need wägewad wõimalused, mida nad edaspidi awaldasid oma iseiswuse kaitsel ja maadewõitmisel.

Ainult siis, kui maale sisse tungisid hüksosid, ainult nende walitsuse all ja wõitluses nendega laguneb egüptlaste aastatuhandeline konserwatism. Nad tutwunewad pääletungisõjaga ja loowad omale hästi organiseeritud sõjalise jõu, mis Egüptuse waaraoodele wõimaluse annab terwet wanaaja ilma oma wõimu all pidada. Sõjawäeline distsipliin muudab rahuliku Egüptuse sõjaliseks riigiks. Kauaaegne heitlus orjastajatega kaswatab egüplasest sõduri. Kingid ja kõrgendused, mis ootawad elukutselist sõdurit, loowad selle õhkkonna, mis kihutab koda-

nikku sõjawäelisele karjäärile; võimalus omandada Aasia rahwastelt suuri rikkusi wiib terve maa sõjalisse tuhinasse, loob rahwas sõjalise waimu. Kõrgema klassi esitajad loewad sõjawäelist karjääri oma elukutseks ja jutustawad oma hauakirjades suure rahuldustundega neist sõjakäikudest, millest nad on ise osa wõtnud, ja autasust, mille osaliseks nad saanud. Alates waarao Jahmosest, poolteise aastasaja kestwusel, ei kujuta Egüptuse ajalugu muud, kui tema sõjawäe wägitegude ajalugu.

Mis puutub sõjawäkke endasse, siis ei ole see enam endiseaegne organiseerimatu rööwsalk. Meie kuuleme sõjawäe jaotusest diwiisidesse, kohtame tiibade ja tsentrumi nimetusi, jälgime isegi tiwliikumisi ja wõime ära määrata sõjawägede asenduse joone, — kõike seda pajatawad meile hauakirjad. Egüptuse osawad wibulaskjad panewad wärisema terve klassikalise ilma; nende sõjawankrid tegutsewad sama ootamatult ja häwitawalt, nagu meieaegsed soomusautod.

Kui meie tähelpanu pöörame ajaloolistele mälestusmärkidele, silmame riwisid, mis palju lahu ei lähe meieaja riwidest; meie näeme, et need riwid koosnewad ühesuurustest sirgetest osadest, ühesugustel wahedel; meie paneme isegi tähele, et need riwistused ühel sammul edasi liiguwad. Kõigest sellest paistab wälja kindel kord; kindla korra aluseks on aga kindel sõjawäeline distsipliin.

Jälgides esimese ajaloolise strateegi, waarao Tutmos III sõjakäike, peame imestama seda wastupidawust, mida awaldasid tema sõjawäed. Oma esimesel sõjakäigul Aasiasse rändawad nad ära 9 päewaga 160 penikoormat ehk 280 wersta, ehk keskmiselt ühe päewa jooksul 31 wersta. Meieaegsele jalgwäele on see tubliks teekonnaks. Kuiwõrd tõuseb aga see raskus, kui arwesse wõtta, et rännak sündis läbi päikesest ärapälenud Süüria kõrbe, kus polnud ühtegi oja ega tarwilist arwu kaewusid joogiweega, et joogiwett tuli enesega kaasas kanda.

Waatamata selle pääle oli sõjawägedes distsipliinitunne nii kõrge, et nad pääle wiiepäewast manööwerdamist waenlasega lahingusse astusid ja tema põgenema löid. Ainult waenlase linna ei suutnud nad samal päewal ära wõtta, sest sõjawägi ei suutnud hoiduda riisumisest. Hommikumaa sõjawägede distsipliin ei suuda kunni meie päewadeni wastu panna kiusatusele riisuda; seda wähem wõisid wastu panna sellele kiusatusele Egüptuse wäehulgad XV aastasajal e. K. s.

Kuid see tähtis tegur, mis wabastas Egüptuse orjastajate ikkest ja andis tema wõimu alla kogu Wäike-Aasia, — sõjaline waim, — mis pärastpoole muutus maadewõitmise kireks, wiis

Egüptuse ka häwinemisele. Põhjuseks oli pääasjalikult suur kaotus inimeste seas ja kurnawad rahalised kulud. Üksikud maakonnad ei suutnud enam anda tarwilist arwu nekrutte. Selle tõttu olid waaraod sunnitud naaberrahwaste abi otsima, mida wiimased ka ei keelanud, kuid Egüptusele õige rasketel tingimustel. Maa pärisrahwas ilmutas tihtipääle tõrkumist, öeldes end lahti teenistusest, samuti maksude maksmisest. Wõõramaalaste segamine riigi sisemistesse asjadesse wõis mõjuda ainult häwitawalt. Nad nõudsid endile kõrgemaid kohti, mille tagajärjed käega katsutawad. Delta tagant ilmunud lüübiaalsed asusid Egüptusse palgaliste sõjameestena. Nad saatsid waaraod kõigil tema sõjakäikudel, samuti tarwitati neid usalduswäärilise elemendina korra jaluleseadmiseks siseriigis, kus feodaal-würstid sagedasti rahutust ilmutasid. Nad kandsid koguni iseäralisi pääkatteid, et silma paista teiste sõjawägede seas. *(Ülemaks tõmbejõuks neile oli sõjamehc juhtumisiikas elu ja kõrge palk. Nende omad wäejuhid muutusid peaaegu rippumatuiks oma würstidest, keda nad sõdurite abil sagedasti troonilt kõrwaldasid ja ise nende kohale asusid. Sellest küljest wõrduis nad täielikult Rooma prätoriaanlastele.)*

Niisuguste asjaolude sunnil hakkas Egüptuse riiklik kord ikka enam ja enam lagunema, kunni ta lõppude-lõpuks sattus wõõramaalaste wõimu alla ja kaotas jäädawalt oma tähenduse.

He b r e a.

Ei ole ühtegi rahwast kogu maailmas, kes oleks ajaloo kestwusel saanud nii suure tähelpawu osaliseks, kui wanad hebrealased; kuid pole ka ühtegi rahwast tabanud imelikum saatus.

Läbi elades 430-aastase orjapõlwe Egüptuses (Moosese 2. r., XII, 40), tõusid üles kaksteistkümmend Israeli suguharu, et maha raputada oma õlgadelt wägiwalla ikke. „Ligi 600.000 meest jalgwäge ühes naiste ja lastega“ sammus julgelt läbi Punase mere, et rännata uuele kodumaale, kauaigatsetud Kaananisse. Ei suutnud neid pidada waarao sõjawägi, ei nätg, ei wäsimus, ei teadmata tulewik. Nad uskusid ainult oma jumalikke prohwetid; nad ei tunnustanud pääle oma ilmingimata õiguse midagi muud. Nad kandsid oma südames töotust, et Kaanani rahwas ja ka kõik teised suguharud, kes elawad Jordani kallastel, peawad neile kui ärawalitud rahwale aset andma — Jehoowa nimel („Aga sellesinatse rahwa linnade sisse, mis Jehoowa, sinu Jumal, sulle pärisosaks annab,

ei pea sa ühtainust hinge elusse jätma". — Moos. 5. r., XX, 16). Ligi 800 aastat elas Israeli rahvas maa-alal, mis oli kättewõidetud suurte raskuste ja wiletsustega. Ta koondus, kaswas, sirgus poliitiliseks rahwaks, millel ei puudunud wägewad andmed waimliseks loomistööks, et lõppude-lõpuks uuesti muutuda laialipillatud, rändawaks massiks („Baabiloni jõgede ääres istusime meie ja nutsime, tuletades meelde Siionit“).

Kuid nad ei kaotanud meelt. Lahtikistud kodumaast, kuid siiski ühendud rahwustunde, usu, kommete ja tulewiku lootuste poolest, jõudsid nad kannatuste teel esimest korda sellele oma prohwetite sügawmõttelise idee äramõistmisele: et rahwa päämine jõud ei peitu mitte ainult relwade jõus, riikluses ja maa-alas, waid eestkätt waimlises ühenduses.

Baabiloni ja Assüüria wangistuses elasid nad ühise perekonnana, hoidudes weresegamise eest pärisrahwaga ja kaitstes hoolsalt neile omast kultuuri. Nende usulistest kooswiibimistes peitus tulewase sünagoogi alus, wäliste kommete waljus täitmises — tulewane usuline distsipliin, mis astus riikliku distsipliini asemele.

Ühes Persia wõimulepääsmisega pääsesid wangistusest ka hebrealased. Nad asusid silmapilk ülesehitamistööle, et luua kindla ühiskondliku ja usulise distsipliini, mis neid hoiaks kadu eest naaberrahwaste peres. Raskeid kannatusi ja hirmsaid tagakiusamisi tuli üle elada sellel rahwal oma iseseiswuse wõitlusel. Mingisugused ohwrid ei suutnud teda tagasi hoida oma rahwuslike eesmärkide saawutamisel. Ükski teine kultuur ei suutnud maha suruda Hebrea rahwuslikku kultuuri. Israel kaotas küll oma poliitilise iseseiswuse, kuid oma rahwusliku waimu on ta alal hoidnud tänapäewani.

Kuid hebrealased ei esinenud mitte ainult waimukangelastena. Ajalugu jälgib samm sammult nende sõdasid, mis eraldi silma paistawad oma wõrdlemata wahwuse ja wastupanu poolest. Waatamata ränkade ohwrite pääle, tõusis Israel ikka uuesti ja uuesti üles. Poliitiline tuhing ühes usulise waimustusega lõi selle aluspinna, millele koosnesid kõik seltskonna kihid. „Olgugi, et Rooma riik on tugewam kui Israel — Rooma riigist tugewam on Israeli Jumal. Kui maailmas weelgi walitseb õigus, mida ette kuulutanud prohwetid, wõib ta ennast ilmutada nimelt nüüd. Wõõra ikke alt pääsmise töötus peab täide minema, sest see ike on muutunud wäljakannatamatuks, wabaduse nõue on saanud mõõdapääsmatuks.“ Nii-suguse troostiga südames astus Israel wõitlusse, et pääseda wõi surra.

Jerusalemma tugewad müürid kõikusid roomlaste sõjamasinate wägewate hoopide all, kuid kõikumatuks jäi tema kaitsjate meelekindlus. Asjata oli roomlaste waew. Hebrealased olid järelandmatud oma kangelaselikus wastupanus. Ei aidanud wahetpidamata tormijooksud ega rahulikud läbirääkimised. Linnakaitsjad jäid truiks oma kohusele.

Hebrealaste hullumeelne mehisus pani imestama lahinguis karastunud Rooma sõjamehi. Roomlased jõudsid otsusele, et tormitamisega Jerusalemma wõtta ei saa, et tuleb tarwitada teisi abinõusid ja nimelt — linn sisse piirata ja teda näljaga sundida allaandmisele. Imekspanemiswäärt kiirusega ehitati linna ümber kinnine kiwist müür ja piirajad asusid walweteenistusele.

Waikselt ja pikkamööda suikusid surmale mehed, naised ja lapsed. Keegi ei nutnud, keegi ei kaebanud. Surm wahtis kõigile silma — teda ei kardetud. Hauawaikus walitses linna sees. Müüridel seisis lahinguis karastunud sõjamehed, tasased ja kurwad, walmis surema, kuid mitte alla andma.

Wiis kuud kestis hirmus piiramine. Suure waewaga said roomlased wiimaks linna sisse tungida. Kõik, kes ette juhtus, tapeti maha, isegi naised ja lapsed. Üks osa elanikke wiidi wangi ja müüdi orjadeks. Samuti langesid ka kõik teised kindlused. Ühest neist leidsid roomlased ainult kaks naisterahwast wiie lapsega; kõik teised kindluse kaitsjad olid ise oma elule otsa teinud.

Niiwiisi langesid Juudamaa wiimased kaitsjad. Lõppenud oli põrutawa kurbmängu wiimne akt, millele ajaloos, rahwuslisch-wabadussõdade hulgas, ei leidu sarnaseid. Mitte kunagi pole vähemate rahwaste wõitlusel maailma wägiwalla-walitsejate wastu üles näidatud nii kõrget kangelasemeelt, waimustust ja enesesalgawust, nagu see esines siin. Mitte niiwõrd relwade jõud, kui piiramata waimline jõud andis end tunda selles üle-meelelikus wõitluses rahwusliku wabaduse eest, mis surma paremaks pidas orjusest, uhkes teadmises, et, parem on kaotada elu, kui elu mõtte. Juuda riik pidi langema, kuid kunagi pole riigi langemine olnud nii hiilgaw.

Baabilon ja Assüüria.

Nende rahwaste juures omas esimese järgu tähtsuse maa-dewõitmise kirk ja usuline fanatism. Tiigruse ja Eufрати, Nii-luse ja Jordani waldkonnas oli alatasases wõitluses Baali ja Molokhi kummardamine, Jehoowa ja Apüsi teenimine.

B a a b i l o n oli enam kaubanduslik kui sõjaline riik. Ta ehitas suurepäraseid templeid ja losse, lõi eeskujuliku kanalisatsiooni, weewärgi ja tammid. Auaahnuse tagajärjel sattus ta sõdade keerdu, kuid üleliigsed sõjalised jõupingutused ei suutnud riiki kindlustada, waid nõrgendasid tema jõudu. Baabylon oli arwamisel, et ta sõja abil laiendab oma piire, tõeliselt walas ta aga oma werd teise rahwa eest — perslaste kasuks.

Assüürlastes oli enam wastupidawust ja energiat. Nende juures olid kõrgemal määral esitud kõik sõjalised paremused: füüsiline jõud, liikuwus, osawus, külmawerelsus ja kõikumata wahwus. Prohwet Jesaja imestas Assüüria sõjameeste wäljaõpetust ja distsipliini: „Ja waata, nemad tulid usinasti, kärmesti. Ükski ei ole wäsinud, ja ükski nende seast ei komista, ei tuku ega maga, ega päästa wööd wöölt ära, ühegi kinga pael ei katke. Nende nooled on terawad, ja kõik nende ammu on üles tõmmatud; nende hooste kabjad näitawad kui raudkiwi ja nende rattad kui tuulispää olewat“ (V, 36—28). Kuid määratamad pahed löid neile waimumehisustele wale aluse. Assüürlased olid metsik rahwas, kel ei puudunud kalduwused wägiwallale ja walele. Selle rahwa iseloomujoonteks olid: kirglikkus, kõrkus, alatus ja äraandlik põlgtus oma waenlaste wastu. Harwa on nähtud mõnda teist rahwast, kes oleks nii kõrgel määral kurjasti tarwitanud ülekaaluwat jõudu, kui seda tegid assüürlased. Omal teel laastasid nad ja põletasid ära kõik inimeste eluasemed; nad torkasid mässujuhid teiwaste otsa ehk käristasid neil elusalt naha. Waatamata nende hiilgawa ja peene wälispidise hariduse pääle, jäid nad alaliselt barbaarideks. Oma kuriteod saatsid nad korda oma jumala Assuri nimel.

Loomulikult ei saanud see rahwas, kelle iseloomu omadusteks olid ainult kuritahtlikud instinktid, püsima jääda ajaloosse. Ta pidi aset andma tugewamale rahwale — perslastele.

Persia.

Persia despootidele, suuremalt osalt abituile ja meeletuile, näidati üles orjalikku jumaldamist; ja kõige selle juures seisid nad alatasa mürgi, põueoda ja silmuse ähwarduse all.

Aasia ja Aafrika määratud lagendikud, samuti sisemised maa-alad löid selleks kõige parema pinna, et arendada walitsejate piiramata despotismi. Merisadamate ja isegi suurte jõgede puudus kõrwaldas wõimaluse astuda elustawasse ühendusse kaugemal asuwate rahwastega ja takistas ideede ja teadmiste

wastastikust üleandmist. Legendikud ja kõrbed harjutawad alalisele rändamisele; ettejuhtuwad takistused nõuawad nende ärawõitmist; tugewam ja kartmatum asub juhi osasse ja saab warstigi wõimaluse oma wõimu piiramatult laiendada. Sellele lisatub weel absoluutne poligaamia, millega katkematult on seotud perekondlik despotism. Sellest näeme, et walitsejate despotism areneb wälja altpoolt ülesse, põhjenedes ühiskondlikule korrale.

Selle maadewõitja rahwa sõjawäe päämine jõud seisis ratsawäes. Iga noormees, kes 20 aastat wanaks saanud, arwati mingisuguse wäestiku koosseisu. Teenistuse aeg kestis 30 aastat. Sõja lahtipuhkemisel, mil teenistusse kutsuti maakaitse, kogus kokku määratu hulk inimesi, sest perslaste wõimule alluwad rändawad rahwad läksid sõjakäigule ühes oma naiste ja lastega. Kõigis maakondades, kust sõjawägi pidi läbi minema, olid juba warakult asunud toitlusladud, kuid waatamata selle pääle sarnastusid need maakonnad niisugustele maa-aladele, mis laastatud rohutirtsude parwedest ja tulekahjudest. Kuid, kuiwõrd suur oli see sõjawägi ise, sedawõrd madalal seisis tema sõjawäeline tähtsus. Ainult perslased ise olid enamwähem wabad inimesed. Terwe ülejäänud mass, millesse kuulusid 55 rahwusharu (Herodootese järele), kujutas endast sõjawäge ilma sisemise side, korrapärasuse ja distsipliiniga. See oli inimeste kari, kes wälja aetud ehk ära kistud oma kodukollete juurest, päälegi niisugusteks ettewõtteiks, mis neile täiesti wõõrad ega suutnud pehmenendada nende oma hädasid. Ehk küll tundeliste maitsmiste perspektiiv ja rööwsaak paljuidki esialgu kaasa kiskus, kuid niipea, kui elu ülespidamise abinõudes tekkis puudus — möödapääsmatu järeldus sõjakäigust niisuguste määratute wäehulkadega, — ehk kui nende salkade wastu astus wälja korralik sõjawägi, keda liitis üksmeel (näiteks sküüdid), ehk kes oli waimustud isamaa-armastusest ehk kuulsuse himust (näiteks greeklased ja makedoonlased), — wõis ainult hirm halastamatu karistuse eest neid salku sundida lahingusse minema. Iga wäiksem lüüasaamine, isegi iga teepuhke määras kümneid ja sadandeid tuhandeid inimesi möödapääsmatule häwinemisele: kõik maakonnad, millest nad läbi tulnud, olid ära kurnatud juba sõjawägede massi esimesel läbiminekul. Nälja ja wiletuste tagajärjel häwines rohkem inimesi, kui waenlase mõõga läbi.

Perslaste suur maadewõitmise ahnus ja piiramatu uhkus wiis nad lõppude-lõpuks enesehellitamisele; teisest küljest, despotism armastab alati tugeneda wäljastpoolt sissekutsutud pal-

galisele jõule. Need kaks asjaolu aitasid neile ette valmistada oma langust. Aasia, Aafrika ja Euroopa piiramata ma-aalades kuulutas nende tegewust weri, tuli ja lõpmata wiletsused, kuid kusagil ei olnud näha ainustki jälge sellest inimlikkusest, mis ise enese eest oleks kõnelnud minewikkuse pimedusest.

Perslaste kokkupõrkamisel Greekamaaga oli palju suurem tähtsus, kui harilikul sõjal kahe tülli sattunud rahwa wahel. See oli määratu heitlus kahe jõuallika wahel — rahwusliku enesemääramise ja piiramata ainuwalitseja despotismi wahel, waba riigi ja hommikumaa türannia wahel. Inimsoo kultuuri- line arenemine, terwe tema saatus oli mängu pääle pandud. Materjaalsed jõud olid kõrgemal määral lahkuminewad. Kuid waim wõitis toore füüsilise jõu (Aleksander Suure 32¹/₂-tuhandeline sõjawägi lõi puruks 600-tuhandelise perslaste wäehulga 331 a. e. K. s.).

Föniikia.

See rahwas ei pidanud suurt lugu sõjakunstist. Wõidusaawutusi rahulisel teel peeti paremaks wõidusaawutustest wägiwalla teel. Kuid nemadki olid sunnitud wahetewahel tarwitama sõjalist jõudu. Küpruse saar ja suurem hulk asumaid Hispaanias ja Aafrikas wõideti relwade abil. Föniiklaste tegewusel ei olnud midagi ühist maadewõitmise poliitikaga; ta kujutas enesest hoopis teistsugust tegewuswalda — rikast, õitsewat riiki, millel kõrge kultuur ja hää käekäik.

Föniiklaste sotsiaalsed asutused andsid neile wõimaluse mitte ainult luua rahwale hää käekäigu, waid saawutada ka kõrget materjaalset jõudu. Sest kuidas oleks nad suutnud oma wäikese maa-ala juures üles näidata nii püsiwat wastupanu maadewõitjatele, näiteks Tiiruse linna piiramise puhul Baabiloni kuninga Nabukadnassari sõjawägedele, milline piiramine olewat kestnud kolmkümmend aastat. Kui see teade ehk on liialdud, wõime tuua teise näite — sama linna piiramise Aleksander Suure sõjawägede poolt, mis kestis seitse kuud ja oleks jäänud ilma tagajärgedeta, kui mitte föniiklaste omad sisemised tülid poleks siin kaasa aidanud.

Föniiklased olid üks neist wähestest rahwastest, kelle häwinemine ei olenenud sisemisest organiseerimattusest, waid ainuüksi wäliste asjaolude jõust. Selleks, et täielise eduga wastu panna perslastele, ehk makedoonlastele, olid tarwilikud suuremad materjaalsed ressursid, kui need, mis olid wäikese rahwa tarwitada, ka sel puhul, kui föniiklaste keskel oleks walitsenud suurem üksmeel, seda enam, et asumaad kas ei tahtnud, ehk

ei suutnud tegelikku abi anda oma metropoolile. Föniiklased oskasid kõrvalle juhtida äikese, mis lähenes Persia poolt. Kui aga lahti puhkes torm, mis laastas terve Hommikumaa, siis oli ka föniiklaste, kui iseseisva rahwa, langemine möödapääsemata.

Karthaago.

Teiste wanaaja riikide seas esines harukordselt suurepärasena ja õitsewana wägew Karthaago.

Waatamata selle pääle, et tema esimeseks wägewuse allikaks oli kaubandus, ilmutas Karthaago maadewõitmise püüdeid ja muutus sõjaliseks riigiks. Rikkus wõimaldas alati pidada tarwilist arwu sõdureid; seepärast ei olnud ka kaotused sõjawäes tuntawad, ja lüüasaamised ununesid ruttu. Karthaago pidas sõdasid palgatud wõõramaalaste abil, ohwerdas wõõrast werd. Põhja-Aafrika rändawad rahwasalgad, kes olid ahned rööwimiste ja wägiwallategude pääle, pakkusid selleks rikkalikku materjaali. Sellele lisaks tarwitati allaheidetud suguharusid ja isegi orje. Karthaagolased ise esitasid sõjawäes alati kõige wäiksemat osa (ühel juhtumisel, näiteks, oli 70.000 sõduri seas ainult 2.500 karthaagolast). Isegi suurearwulise sõjalaewastiku meeskond koosnes pääasjalikult wõõramaalastest.

Need olid suured puudused, mis peitusid Karthaago riigi põhiolemuses. Kuid olid olemas ka weel teised puudused. Nende puuduste tagajärjeks olid kergemeelsed sõjad, millega ühendusid weel hädaohtlikud palgaliste mässud.

Ilmutades tihtipääle suurejoonelist mõttelendu, terawmeelust ja julgust waadetes, mehisust ja wastupidawust, andusid karthaagolased pahatihti oma kitsarinnaliste kaubanduslikele huwile; andes neile huwilele liig kõrge tähenduse, pöörasid nad wähe tähelpanu oma rahwa sõjalise waimu arendamisele. Tagajärjeks oli ärahellitud iseloom ja see poolpime silmakirjalik ettewaatlikus, mis kriitilistel silmapilkudel kandis rohkem selle eest hoolt, et eemale hoida wahetut hädaohtu, kui et kõrwaldada hädaohtu algallikaid.

Asjata nõudis geniaalne Hannibal, pääle lahingut Cannae juures, uut energia ilmutust, mis temale wõimaluse oleks annud otsustawalt lüüa kademeelset Roomat. Kuid asjata palus ta abistust: sõda oli juba niigi ränki ohwreid nõudnud. Tugew partei nõudis rahu, unustades, et see wõimaldab waenlasele tungida Aafrikasse ja et selle tagajärjeks pole rahu, waid riigi kadu.

Kui roomlased pääle Saami lahingut dikteerisid karthaa-golastele oma tingimusi, näitasid wiimased üles niisugust wai-mulõtwust, et nad kõige suurema südamerahuga ära andsid oma elewandid ja päält waatasid sõjalaewade põletamist. Nüüd arwasid nad kätte jõudnud olewat kauaigatsetud rahu. Kui aga Room nõudis sõjakahjude tasumist ja esile ilmusid uued maksud, tõstsid kapitalistid hädakisa ja kaotasid lõpu-likult pää. Nüüd oli aga hilja. Werd nõrguwa südamega, ütleb legend, seisis nende ees isamaa parem poeg Hannibal ja naeris, nagu naerda wõib ainult sõjamees, kel muud midagi pole ohwerdada, kui ainult oma elu. Ta ütles: „Kui teie sel ajal, mil ma wõitlesin Itaalias kodumaa hääkäekäigu eest, oleksite mind abistanud ühe osagagi sellest, mis teie nüüd olete sunnitud ohwriks tooma, — waenlane ei oleks ilmunud Aafrikasse, ja nutma oleksite pidanud siis, kui põletati teie sõjalaewastikku, mis teilt wõttis wiimase wõimaluse sõda jät-kata“.

Just enne seda tegi Hannibal oma julge sõjakäigu üle Püreneide ja Alpide, ja waatamata selle pääle, et sõjakäigu raskused ja lahingud tema wäed kokku sulatasid wäikseks salgaks, kuna isamaa, mis oli sattunud parteiwaheliste tülide keerdu, keeldus temale abi saatmast — suutis ta siiski ter-welt 15 aastat wastu panna Itaalias, mil ta Rooma riigi nii mitugi korda saatis kuristiku äärele.

Kuid roomlaste wastupidawus oli murdmata. Saami lahing otsustas Karthaago saatuse, samuti kui oleks Rooma saatuse otsustanud Cannae lahing, kui Hannibal oleks leidnud ener-gilist abistust kodumaalaste poolt. Karthaago kaotas mitte ainult kõik oma maa-alad, waid ka poliitilise rippumattuse. Nüüd ei aidanud enam mingisugune mehisus ega meelegeit-mine. Geniaalne Hannibal oli sunnitud lahkuma oma kodu-linnast. Kuid ta seisis kõrgemal oma õnnetusest ja lõpetas ausalt oma elu wabatahtliku surmaga.

G r e e k a .

Wanad greeklased olid ehk küll kaunis karm, kuid siiski tugew, rikkaandeline ja energiline rahwas. Nende iseloomu-joonteks oli metsik ülemeelsus ja kõrwuti sellega wõrdlemata wastuwõtlikkus kõrgemate ideede wastu.

Wanad greeklased olid alati relwastud; neid waldas ala-line rändamise waim; kõige kõrgemalt hindasid nad oma wa-badust. Suure tähelpanuga kuulati laulikuid, kes ülistasid

kangelaste wägitegusid. Meie ei pea unustama, et mitte ühelgi rahwal polnud niisugust kõrgeluulelist kangelaste ajalugu, nagu elliinlast. Sõjakäik Trooja wastu ja kümneaastane sõda selle linna müüride all on ajalooliselt põhjendud.

Kuiwõrd kiirelt arenes elliinlast rahvus, näitab see kiirus, millega wälja suruti elliinlast territooriumilt wõõramaalased, iseäranis fõniiklased, kes olid senni walitsenud Greeka meredel. See nähtus on seda suurema tähelpanu wäärt, et fõniiklaste ülekaal peitus mitte ainult nende ainelises jõus, waid ka nende kõrgemas hariduses. Fõniiklastelt said greeklased tähestiku, samutigi mõõdud, kaalud ja metallraha. Waatamata selle pääle kadusid fõniiklased täielikult Greeka pinnalt ja pääle seda kuuleme juba õitsewatest Greeka asundustest lähemates ehk kaugemates maakondades.

Kuid wana Greeka suguharudel puudus üksmeel ja kõrge isamaaline waimustus. Nende seas walitsesid alameelsus ja tülid. Sisemised pöörded suguharudes olid seotud sisemiste wõitlustega. SääI, kus wõimule pääsis demokratism, ei suutnud mitte kõik elanikud omandada kodanikuwabadust. Kõigil aegul püsis terwes Greekas orjus.

Üksikuis Greeka riikides oli iga kodanik kohustud oma isamaad kaitsma. Kuulsad Marathoni, Salamiini ja Platea lahingud wõideti rahwawäe jõuga. Ateenas kestis sunduslik wäeteenistus 18 kunni 58 aasta wanaduseni, Spartas 20—60 aastani. Kuid teenistusse wõis kutsuda ka wanemaid aastaid, mis moodustasid maakaitsewäe.

Wõitlus ülewõimu eest sundis spartaklasi ja nende wastaseid atheenlasi olema alaliselt sõjawalmis. Kõik nende eluase med sarnastusid sõjalaagritele. Seepärast oli ka kaswatus ja terve eluolu suunitud selle poole, et kodanikust teha häa sõjamehe. Näiteks, spartaklaste ühiskondlikud söömaajad wäljaspool elumaja tekkisid ilmtingimata harjumusest lõunat süüa oma telgisõpradega. Wastuoksa loomulikule asjadekorrale, tundsid spartaklased end wähem kitsendud karmidest reeglistest sõjas ja wõõral maal, kui rahuajal kodus.

Sellega on täielikult seletataw, miks Greeka wäiksed ühiskonnad wõisid nii suuri sõdu pidada. Sellele oleks juurde lisada, et kodanikud mitte ainult kohustud polnud teenima sõjawäes, waid pidid end seejuures pääleegi omal kulul üles pidama. See oli täiesti wõimalik selle tõttu, et põldu harisid ja käsitööd tegid ainult orjad, keda Greekas oli kuus korda rohkem kui wabu kodanikke. Kaswaw rikkus ja alatasane wõitlus ülewõimu pärast wiisid ka greeklased palgaliste sõjawägede süsteemi tarwitamisele. See tekitas ülejoosikuid.

Kõige parema tahtmisega läksid wõõraste teenistusse spartaklased. Teisel juhtumisel aga, kui perslased andsid spartaklastele wõimaluse oma merimeeste palka suurendada, läks suur hulk atheenlaste madruseid spartaklaste poole üle.

Mis puutub sõja õigusesse, siis jäid Greekas ka hilisemal ajal jõusse karmid barbaarsed mõisted. Wõitja luges end täielikuks walitsejaks wõidetu elu ja waranduse üle. Sundides waenlase linnade elanikke allaandmisele, tapsid wõitjad suuremalt osalt ära kõik mehed, kuna naised ja lapsed orjusse wiidi.

Siiski pole ükski rahwas kultuuri arendamise kasuks nii palju ära teinud. Ainult wõitluses ülejõu eest ja sisemiste tülide tagajärjel tekkisid need wiletsused, mis Greekamaa wabaduse wiis Makedoonia walitsuse alla. Kuid ka Filippuse ja tema poja Aleksander Suure walitsus, waatamata selle pääle, et ta puruks lõi perslaste üleilmliku despotismi, tõi tsiwilisatsioonile ennem kahju kui kasu, halwates tema arenemiskäiku. Makedoonia wõimuaeg oli lihtsaks ülemineku etaapiks wägewamale Rooma kultuurile

R o o m .

Wanade roomlaste iseloomujoonteks oli : wahwus, sõjakuus, maadewõitmise tung ja werejänu. Alguses walitsesid nende üle kuningad, kelle wõim oli piiratud rahwawanemate wõimuga ja kõigi wabade kodanikkude tahtega.

Roomlaste wahwus ja wastupidawus tõi neile suuremalt osalt wõitused, kuid mitte alati, nagu seda tõendawad nende ajaloo kirjanikud (nii terve rahwa kui ka üksiku inimese mehised ettewõtted ei wõi alatasa ainult eduga lõppeda). Lõpmata sõjad saatsid Rooma pahatihti wõõra ikke alla. Wõõra wõimu mahapaiskamine ja rahwusliku rippumattuse jaluleseadmine lõi Roomas wabariiklise korra, mis kestis ligi pooltuhat aastat. Wabariiklise korra wahetuks järeltuseks oli kõrgema ja alama klassi kodanikkude õiguste ühtlustamine. Sellega oli alus pandud riigi õitsengule ja suurusele; see andis riiklisele organismile enneolemata jõu ja kindluse.

Nagu greeklastes nende rahwustunne esimest kord elule tärkas sõdades perslastega, samuti sündis see Itaalia rahwastega gallaste sissetungil. Gallaste sissetung sundis itaallasi mitte ainult end kitsamalt kokku tõmbama, waid lõi Rooma ülewõimu tema naabrite üle. Sõjalised käsud anti Roomast, Liitlased olid sunnitud saatma ainult sõjawägesid. Maade-

wõitmist juhatasid roomlased, kuid sõjasaagi jagamisel ei soovinud nad oma liitlasi tunnustada. Selle tagajärjeks olid sisesõjad. Ka siin jäid võitjateks roomlased, kasutades ära oma wastaste alameelsust ja ettenägematust. See oli alguseks Rooma tulewasele maailmawalitsusele. Siit pääle hakkab tõusma rahwa wägewus, mis ilmutab ennast kõrges sõjalises waimus ja kaswatab ennastsalgawaid Rooma patriote.

Roomlased hoidsid rahu sellega, et püüdsid alati walmis olla sõjaks. Samal ajal andsid nad mõista kõigile, et nad sama wähe walmis on kannatama teotust, nagu nad seda endile ei luba teiste wastu.

Teenistust sõjawäes loeti üheks tähtsamaks ja ausamaks tegewusharuks. Wanad roomlased, samuti wanad spartaklased, olid nagu sündinud sõjameesteks. Wahwust ja mehisust tähendasid nad ühe ja sama sõnaga — „virtus“. Mehise jõu *imekspanuwäärt* arenemine ühendas endasse kõik woorused; isiku wabatahtlik eneseohwerdamine seltskonna kasudele kandis endas kõrgemat eneserahuldustunnet ja wõimaldas kõrgemat kuulsust.

Seejuures seisis roomlane palju kõrgemal kui spartaklane. Sõda ei olnud tema ainsaks elukutseks, nagu spartaklasel; seepärast polnud ka tema kaswatuse wiis täiesti sõjawäeline. Waremail aegul haris roomlane oma põldu ise, ilma et ta seda oleks jätnud orjade hooleks. Lahinguis näitas roomlane üles wõrdlemata wahwust, oma kodumajas oli ta rahulik kodanik. Spartaklane, selle wastu, elas oma kodumajas kui barbaar, kes uue sõja ootusel aega surnuks lööb tegewusetuses, kasutades suurearwuliste orjade teenistust. Osalt salgas ta maha koguni loomulikud instinktid, mis omased isegi loomale, — jättes oma laste kaswatamise riigi hooldamisele.

Roomlane sai täesti aru sõjawäelisest distsipliinist, mis nõuab suurt isikuwabaduse piiramist. Rooma wabariigi seadus kaitses kodanikku ihunuhtluse eest. Kuid pühalikud wabaduse õigused kaotasid oma tähenduse, niipea kui kodanik astus sõjawäe teenistusse. Wäejuht oma laagris omas piiramata wõimu sõjameeste elu ja surma üle; tema õigus kohut mõista ei piirdunud mingisuguste wormiliste eeluurimistega, ei kuulunud mingisuguste kohtukorra reeglite alla; tema otsus saadeti täide wiibimata, ilma igasuguse appellatsiooni õiguseta.

Ainult niisugustel tingimustel wõis ellu wiia seaduse, mis omas wanemal ajal ilmtingimata jõu, mille järele ükski kodanik ei wõinud määratud saada seltskondlikule ametile, kui ta enne seda polnud kaasa teinud wähemalt kümme sõjakäiku.

17 kuni 46 aastani pidi iga roomlane sõjawäes teenima, kui selleks tarwidus ilmus. Wangistuse kartusel pidi ta kohale ilmuma, et teenistusse astuda. Kestew kasarmu teenistus puudus; selle asemel tarwitati enam kasulikku süsteemi — noorsoo sõjawäelist kaswatust.

Sedawõrd aga, kuiwõrd ühiskondliku wabaduse ära neelasid laialdased maadewõitmised, tõusis sõjaasjandus järk-järgult kunni kunsti astmeni ja samuti laskus ta järk-järgult kunni käsitöö astmeni*). Isegi sel ajal, mil leegione täiendati nekruutitega kõige kaugematest prowintsidest, eeldati alati seda, et nad koos seisaksid Rooma kodanikest. Seda auwäärt nimetust (civis Romanum) loeti sõjamehe legaalseks omandustundemärkiks, ehk tema kõige kohasemaks autasuks.

Mis puutub sõjawägede koosseisu, — isegi siis, mil eraomanduse õigust enam ei loetud tarwilikuks tingimuseks, et sõjawäelist ametit edustada, — jäi Rooma sõjawägede juhatamine peaaegu ainult niisuguste ohwitseride kätte, kes kuulusid häässe perekonda ja olid hästi haritud. Sõdureid wõeti kõigist seltskonna kihtidest, kuid pääasjalikult põllumeeste seast. Just niisugune kontingent oli kõige rohkem läbi imbnud patriotismist.

Algallikaks sellele ühiskondlikule woorusele, mida wanad rahwad nimetasid patriotismiks, on see sügaw weendumus, et meie omad huwid on ligidalt seotud selle waba walitsemiskorra alalhoidmise ja õitsenguga, millest meie ise osa wõtame. Niisugune asjast arusaamine muutis Rooma leegionid peaaegu ärawõitmatuiks; kuid sel ei wõinud olla suurt mõjuwust despootiliste walitsejate palgaliste teendrite pääle. Siin tõusis tarwidus teistsuguste motiivide järele, millel hoopis teistsugune iseloom, kuid mis olid mitte vähem mõjuwad, — autunne ja religioon.

Põllumees ehk käsitööline, astudes sõjawäeteenistusse, wõttis omaks teadwuse, et ta on walinud enesele kõrge elukutse, milles tema kõrgendus ja reputatsioon olenewad tema isiklikust waimumehisusest, ja kuigi lihtsõduri wägiteod jääwad laiemale hulgale tihtigi teadmatuks, siiski wõib tema ülespidamine katta kas auga, ehk häbiga terve kohorti, leegioni ja koguni terve sõjawäe, millega on seotud tema saatus. Tee-

*) Isegi kõige kehweimal sõduril oli kogutud summa, mis wõrdus umbes 40 naelsterlingile. Tol ajal oli see suur raha, mil hõbe oli nii haruldane, et üks unts (1/12 n) seda metalli wõrdus hinnaliselt 70 naelale wasele.

Sõjakäikudel kaugematesse maakondadesse kandsid sõdurid enesega kaasa Rooma raha ja spekuleerisid sellega lahingute waheaegadel.

nistusse astudes andis ta pühaliku töotuse. Ta wandus, et ta kunagi ei jäta maha oma lippu, et ta oma tahte alandab oma ülemate käskudele ja et ta oma elu saab ohwerdama riigi ja wõimude kaitseks.

Rooma sõjawägede truudus oma lippudele põhjenes usu- lisele moraalile ja autundele. Läikiw kuldkotkas leegioni ridade ees oli kõige puhtasüdamlikuma austamise eesmärgiks. Kuid häda- ohu silmapilgul maha jätta seda pühalikku sümbooli oli mitte ainult autu, waid seda enam häbitegu. Kuid neile motiividele pidid möödapääsmatult seltsima ka kartusetunne ja lootused, mis põhjenesid enam kindlale alusele. Korralikult wäljamak- setaw palk, aegajalt autasud ja kindel abiraha wäljateenitud aja eest — need olid tegurid, mis kergendasid sõjawäeteenis- tuse raskusi. Teisest küljest aga kuulusid argtus ja sõnakuul- matus kõige karmima karistuse alla. Centurionid omasid õiguse määrata süüdlastele ihunuhtlust, kindralid wõisid neid nuhelda surmaga. Rooma distsipliinis oli muutmata reegliks see mõiste, et hää sõdur peab rohkem kartma oma ohwitseri kui waenlast. Kui ohwitser kohtas magawat tunnimeest, jättis ta tema „magama“.

Just nende täpikäelselt arusaadud reeglite tõttu oman- das Rooma sõjawägede wahus niisuguse kõikumattuse ja distsipliini, millist kunagi ei suutnud omandada barbaaride hoogne ja kiskuw mehisus. Roomlased said sedawõrd hästi aru niisuguse wahuse puudulikkusest, mis ei olnud ühendu- ses teadmistega ja teadlikkusega, et isegi sõjawäe nimetus nende keeles on wõetud sõnast, mis tähendab harjutust (*Exer- citus ab exercitando*). Sõjawäelised harjutused esinesid neil alalisena ja päämisena distsipliini eesmärgina. Nekrutite ja noorte sõduritega peeti harjutusi alata, nii hommikul kui õhtul; isegi lahinguis kogenud weteraanid, waatamata oma aastate pääle, olid kohustud iga päew neid harjutusi kordama, mida nad juba ennegi täsmaliselt teadsid. Sõjawäelised harju- tused ei katkenud isegi kõige tormisema ilmaga, seejuures oli sõduri kandekoorem kaks korda rängem, kui seda nõuti harilikult. Neis harjutustes oli ette nähtud kõik see, mis arendada wõis kehalist jõudu, liikmete painduwust, kärmust ja osawust. Sõdureid õpetati kõige suurema hoolega marssima, jooksmata, hüppama, ujuma, ronima, ränki asju kandma, igasuguste relwadega ümber käima; neid sun- niti wilede helidel täitma sõjawäelist taktantsu jne. Juba rahuajalistes oludes harjusid Rooma sõjawäed sõjawäe- liste wõtetega sedawõrd hästi, et ühe wanaaja ajalookirjaniku

üteluse järele seisis lahkuminek lahingvälja ja sõjawäeliste harjutuste välja wahel ainult werewalamises.

Kuid Rooma sõdurid, kes hästi oskasid ümber käia relwadega, oskasid hästi ümber käia ka kirwe ja labidaga. Sõjawäeline wahwus ilmub tihtipääle loodusliku annina, kuid Rooma sõdurite kannatlik püüdlikkus laagrite ja kindluste ehitamisel wõis olla ainult harjumuse ja distsipliini saawutus. Niipea kui sarwe hää andis märku edasiliikumiseks, oli laager silmapilkselt koristud ja sõjawägi asus oma kohtadele ilma aega wiitmata ja segaduseta. Pääle relwade, milles Rooma sõdur arwatawasti ei näinud mingisugust raskust, kandis ta kaasas ka weel sööginõusid, abinõusid kindlustuste ehitamiseks ja mitmepäewa toidumoonna. Niisuguse koorma all, mis meie aja sõdurile oleks tundunud tõesti liig rängana, olid nad õpetud takt-sammul ära käima 20 penikoormat, ehk 35 wersta kuue tunniga.

Niisuguse sõjawäelise organisatsiooni tõttu oli Rooma mitte ainult ärawõitmata, waid ta muutus ähwardawaks maruks tervele ilmale. Raudse distsipliini tõttu Rooma leegionides saawutati suured wõidud: langes Karthaago, mis tugenes oma palgalistele, langes Makedoonia, mis hoidis hirmul terve Wäike-Asia ja Egüptuse. Sulla ja Caesar panid lõpulikult maksma Rooma maailmawalitsuse.

Kuid needsamad sõjawäed, kui neis langes distsipliin, said Rooma riigi langemise pääpõhjuseks. Esimesed lagunemise sümptoomid tulid esile prätooriade kaardiwäes. Pääsüüdlasena ilmus siin keiser Tiberius, kes selle kaardiwäe Rooma kogus, et hirmutada temaga senatit ja alal hoida oma wägewust. Kaardiwäele ehitati linna taha koguni iseäraline hästi kindlustud laager, mis terve linna üle domineeris ja sellega elanikkudele nagu alaliseks ähwarduseks muutus.

Kuid sellest oli wähe. Wiies prätoriaanlasi paleesse ja senati, andsid Rooma wõimukandjad neile wõimaluse ära tunda oma jõudu, samutigi kodanlise walitsuse nõrkust; nad andsid neile wõimaluse wõtta oma käskijate pahesid familjaarse põlgustundega ja enesest eemale heita seda aukartlikku hirmu, mida silmapilkne aupärasus wõib äratada ainult siis, kui teda waadeldakse kaugelt ja kui teda ümbritseb salapärasus.

Rikka linna toreduse ja laisklemise keskel leidis prätoriaanlaste uhkus ja eraldatawus omale hää pinna, et aru saada oma ärawõitmata jõust; ja nende eest oli wõimata warjata asjaolu, et nende kätes oli nii wõimukandja isik, kui senati autoriteet, samuti riigikassa ja, lõpuks, päälinn. Et prätoriaanlaste hulgussalkade tähelpanu ära pöörata niisugustelt häda-

ohtlikelt mõtetelt, olid kõige kindlameelsemad ja mõjuvamad võimukandjad sunnitud lisama käskudele hellitusi ja karistustele autasu: meelitusi tooma nende uhkusele, pakkuma neile lõ bustusi, läbi sõrmede vaatama nende hullustuste pääle ja ostma nende väheusaldawat truudust rikkalik kude kingitus-tega, mida nad nõudsid kui seaduslikku autasu iga uue võimu-kandja troonile astumise puhul.

Kaardiwäelaste eestkostjad otsisid argumente, et õigeks tunnistada nende mõjuwust, mis senni oli tugenenud ainult relwade jõule; nad püüdsid tõendada, et riigi konstruktsiooni algprintsipiide põhjal on tarwilik nende nõusolek keisri wali-misel. Nad rääkisid, et kuigi senat konsulite, kindralite ja kõr-gemate ametnikkude määramise õiguse seaduswastaselt enese kätte on kiskunud, siiski oli see Rooma rahwa wanaaegne ja eraldamata õigus. Kuid, kust otsida seda rahwast? Mõistagi mitte kirjust orjade ja wäljamaalaste salgast, mitte harimata rahwahulga seast, waid riigi kaitsjate keskelt, kes kaswatud kõrgelt lugupeetud sõjawäelises erialas ja wooruse austamises.

See oli põhjuseks, mis wiis sõjawäe lõpulikule langusele. Prätoriaanlaste ulakusel ja häbemattusel polnud piire. Nad jõudsid niikaugele, et tapsid kõige metsikumal wiisil kõigist armastud keisri Pärtinaksi ja tõstsid tema asemele rikka senaa-tori Julianuse, kellele enampakkumisel müüsid trooni, saades iga sõduri pääle 6250 drahma raha.

Prätoriaanlaste eeskujule järgnesid leegionid, kes hakka-sid endi õigusi omawoli pääle samasuguse wihase kangekael-susega kaitsma, nagu seda tegid nende eeskujulikud seltsi-mehed. Sõjawägedes lagunes laiali kalduwus põgenemiseks, ja nad hakkasid rööwima suurtel teedel. Kogunedes salka-desse, awasid nad wangimajade ukсед ja kutsusid orje mä-sule, et saawutada wabadust. Mitte ainult wäeülemad, waid ka lihtsõdurid püüdsid saada troonile.

Kõik see kokkuwõetult otsustas lõpulikult Suure Rooma riigi saatuse, ja mingisugune jõud ei suutnud enam ära hoida tema langust.

Keskaja palgalised sõjawäed.

Keskaeg ei lisa inimsoo kultuurilisele ewolutsioonile mi-dagi uut. Professor Karejew ütleb: „Kui wanaaeg esineb rah-waste elus hiilgawa päikese tõusuna, kujutab keskaeg enesest hämarikku, mil päike on looja läinud.“ Uue hommiku koi-dik algab alles ühes iistisõdadega, mis annab järsu tõuke uinakus olewale Euroopa ühiskondlikule elule.

Sama nähtust kohtame ka sõjaasjanduses. Distsipliini suhtes omavad suurema tähelepanu keskaja palgalised sõjamehed — landsknehtid ja kondotjeerid.

Landsknehtid kujutasid enestest palgalist jalgwäge, mis kogutud omalt maa-alalt (vom Lande), wastandiks palgalistele-wõõramaalastele. Landsknehtide sõjawäe tekkimise kodukohaks oli Schwaabimaa. Kandes endas kõiki tolleaegse jalgwäge puudusi, omasid landsknehtid esialgu selle paremuse, et nad wõitlesid oma rahwa, oma maa-ala eest. Pärastpoole jäi see eesmärk unustusse, ja landsknehtid hakkasid pakkuma oma teenistust kõigile Euroopa wõimukandjaile. Kuid just wiimane asjaolu sai nende languse põhjuseks. Saksamaal leidis tol ajal aset suur korporatiivse tunde tõus. Wastawalt sellele moodunesid ka palgaliste sõjawägede salgad rändawaiks sõjawäelisteks wennasühinguteks.

Landsknehtide teenistusse palkamine sündis õige lihtsalt. Kuninga poolt anti wäejuhtidele rügementide moodustamiseks patendid, milles olid kindlaks määratud rügemendi ülema õigused ja kohused, samuti palga tingimused sõjawäele. Rügemendi ülem walis enese sõprade seast abilise (leitnandi), samuti kaptenid, kes wahetult toimetasid palkamist. Nad seadsid oma maja ukse kohale tähise (lipu), mille otsa kübar riputati, et ära tähendada palkamise koha. Sellest kujunes „lipu“ kui üksuse nimetus, millesse koosnesid 400—600 meest. Esialgu kestis teenistus 3 kuud; pärastpoole pikendati seda aega kunni ühe aastani. Normaalpalgaks oli 4 kuldenit kuus. Kindluse ehk linna waldamisel kuulus kõik saagiks saadud sõjamoona kuningale, kuna kõik muu warandus ära jaotati landsknehtide ja nende ülemate wahel. Selleks oli määratud isegi alaline „riisumismeister.“ Kui sõda pikale wenis, ei jätkunud tihtipääle raha, et landsknehtidele palka maksta. Sel puhul pidi rügemendi ülem wastama oma taskuga, ehk paluma oma käsuuluseid edasi teenida wõla pääle. Kui asjaolud hästi kujunesid ja lootust oli saagi pääle, ei keeldunud landsknehtid kreediidist oma ülemusele, wastasel korral tõtsid nad mässu, muutusid metsikuks salgaks ja täitsid oma maa elanikke hirmu ja õuduse tundega, toime pannes halastamata röõwtegusid.

Esialgu seati teenistusse astujatele ette waljud kõlblised nõuded, kuid warstigi leiti wõimalikuks neist mööda minna. Sisseastuja nimi märgiti nimestikku, temale anti juua kruus õlut ehk wiina, mille järele ta piikidest ehitud wärawast läbi sammus ja täieõiguslikuks landsknehtiks sai. Selles sõdurite wabariigis olid makswad waljud omapärased seadused. War-

gust ja riisumist rahulikkude elanikkude juures peeti harilikuks nähtuseks, kuna wargust „lipu“ kaaslaselt karistati wõllasur-maga. Et landsknechtid kohustud olid end omal kulul üles pidama, nägi nende laager wälja nagu laadaplats. Siin kau-beldi toiduainetega, õlle ja wiinaga; siin leidsid aset tapmised ja lõbustused. Maksuwahendina esines suuremalt jaolt kokku-riisutud warandus, mille hindamine pahatihti wiis riule ja kake-lustele. Mustus, naisterahwad, kaagil kõlkuwad korjused, kepi-nuhtlusele mõistetute karjatused, joomarite trall — kõik see andis laagri-le wastiku wäljanägemise.

See oli sõjawägi, mille elustajaks oli ainult silmapilkne tuhing: kui juht suutis neis äratada himusid ja ahnust, ehk wiha waenlase vastu, tormasid landsknechtide falangid peata-mata edasi. Kuid see tuhing kadus sama kiirelt kui ta ilmu-nud, niipea kui awalikuks tuli, et saak on raskesti kättesaadaw. Sest silmapilgust pääle ei leidnud enam ainukestki ergutawat jõudu, mis oleks suutnud neid uuesti wiia lahingusse.

Landsknechtid muutusid rahvuslikust sõjawäest hulguste salgaks, kellele täiesti ükskõik, kus teenida, kui aga teenistu-sest wõis rohkem kasu loota. Nende ideaalseks eeskujuks sai palgaliste salga päämees Werner von Urelingen, kelle teras-särgile olid lõigatud järgmised sõnad: „Mina, hertsog Werner, wägewa kompani ülem, olen Jumala, kaastundmuse ja ligimese-armastuse waenlane.“ Kuulus lahing Paawia juures (24. weeb-ruuril 1525), mille lõpuaktiks oli Prantsuse sõjawäe purustamine, tekkis selle tõttu, et möödunud oli tähtaeg, mille kestwusel Saksa landsknechtid olid nõus jätkama teenistust ilma palgata.

Kondotjeerideks (sõnast condotta — palgatasu) nimetati Itaalia palgaliste sõjawägede juhte. Kasutades oma autoriteeti sõjawäe keskel, kiskusid nad pahatihti oma kätte walitsewa wõimu ja muutusid walitsewaiks isikuiks. Üldiselt aga oli kondotjeeride seisukord õige kõikuw; selle wõimu esitajad, kelle teenistuses nad olid, ei wõinud neid uskuda ja ümbristesid neid spioonide rõngaga, et walwata nende iga wäiksemat sam-mu. Wägewa kondotjeeri salajane tapmine, ehk awalik sur-mamine iga wäheha kui kahtluse puhul muutusid alaliseks nähtuseks. Kondotjeeride wõidud lahinguis süwendasid seda kahtlustamist weel enam, sest nad kaswatasid nende wägewust.

Mõistagi, et niisugused tingimused ei jäänud mõjumata ka tolleaegsete palgaliste sõjawägede lahingtegewuse pääle. Strateegia ülesandeks ei wõinud olla waenlase sõjawäe relwas-tud jõu purustamine, sest kondotjeerid olid sunnitud hoiduma waenlase häwitamisest, kes homme wõis saada nende käski-jaks. Lahingulistel kokkupõrgetel pöörati pätähelpanu sellele,

et wõtta wõimalikult rohkem wange, kelle eest pärastpoole suurt tasu saadi. Terwe strateegia kujunes selleks, et hoida alal oma sõjawäelist jõudu, oma seisukorda ja saawutada wõimalikult rohkem isiklikku kasu. Sõjategewuse kiire lõpetamine ei olnud kondotjeeridele kasulik, sest siis polnud neid enam tarwis riigile, keda nad teenisid.

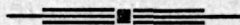
Ehk küll kondotjeeride seas niisuguseid kuulsusi kohtame, nagu Bartolomeo Colleoni, wennaksed Malatesta ja Sforza, siiski ei suutnud nad oma sõjapidamise eesmärkide tõttu arendada sõjaasjandust ennast ja luua midagi kindlat. Nad sõdisid sõja pärast, sest sõda andis neile ülespidamist.

Kolmekümne-aastane sõda oma koledustega ja Gustaw Adolfi suurepärase sõjawäe eeskuju awasid tolleaegseile riigimeestele need pahed, mida kandsid endas palgalised sõjawäed. Alates XVII aastasaja lõpust, lähewad kõik riigid üle alaliste sõjawägede süsteemile.

Lõpetades sellega lühikese ajaloolise ülewaate, jõuame otsusele, et sõjawäed on alati olnud rahwaste waimlise ja kõlblike seisukorra peegeldajaiks, ning neis on alati awaldunud ühiskondlik struktuur ja kord. Järelikult, sääl, kus oli wõimsalt wälja arenenud rahwuslik ühistunne, saatis rahwuslik sõjawägi korda imetegusid, kuid sääl, kus see ühistunne löi kõikuma, hakkas lagunema ka sõjawäeline distsipliin, mis wiis riigid häwitemisele.

Allikad:

Kolonel L i m b e r g — Eesti Wabariigi rahwawäe põhimäärustik (projekt); kolonel R e e k — Sõja edu pea-tingimused; kolonel S t e r n b e c k — Laskeasjandus; major L e g g e — Mainly about discipline; E. L u z e u x — L' instruction de la troupe et des cadres; E. L u z e u x — Reglement sur le service interieur, 1921; M ü l l e r — Moralische Erziehung des Heeres; M ü l l e r — Die Disziplinarstrafordnung für das Heer — 1872; B o e l s c h e — Der Urmensch; H K o l b — Die Kulturgeschichte der Menschheit; prof. M a r t e n s — Sõda ja õigus; З ы к о в ь — Право войны; Н. Б ъ л я е в ь — Сборникъ статей по дисциплинѣ; Н. Б ъ л я е в ь — Военное дело, изд. 1919 г; ф а р р а р ь — Жизнь Иисуса Христа; Б р е с т е д ь — Исторія древняго Египта; М. О. К о в а л е в с к і й — Древній востокъ и первобытная Греція; Г и б б о н ь — Исторія упадка и разрушенія Римской имперіи; О. Е г е р ь — Всеобщая исторія; С. М. Д у б н о в ь — Всеобщая исторія евреевъ; кн. Г о л и ц ы н ь — Всеобщая военная исторія; С п е н с е р ь — Соціологія; С п е н с е р ь — Воспитаніе.

Waenlase telefonikõnede kinnipüüdmine.

Waenlase kõnede kinnipüüdmist võimaldavad wastaste seisukohtade ligidus ja maaühendused, mis tekiwad mürskude lõhkemistel ja muil juhtumistel isolatsiooni rikete tõttu ja üldse alawäärtusliku isolatsiooni materjaali tarwitamisel.

Kui seisukohad ligistikku, on üldse väga raske abinõusid leida, mis takistaksid waenlast kõnesid päält kuulamast. Väga soodsaid tingimusi pakkus selleks sõja algul Saksa väljaaparaat. Tähendatud aparaadil on kolm näpitsat liinide jaoks ja neljas maaühenduseks, ühine kõigile liinidele. Ära kasutades maaühendust, oli võimalik terve wõrgu kõnesid päält kuulata. Liitlased kasutasid seda võimalust ohtrasti.

Sakslaste poolt tarwitusele wõetud wastuabinõu seisis selles, et maaühendus tehti meetrit 400—500 seljataha. Kuid tarwitades kõwendajaid lampe, oli ka niisuguse maaühenduse juures kõne kinnipüüdmine võimalik.

Hiljemalt loobusid sakslased maaühendusest ja läksid üle kahe liini tarwitamisele. Siis läks kõne kinnipüüdmine märksa raskemaks. Kergenduseks oli ainult see, et liinid hooletuse tõttu üksteisest kohati eemale olid weetud ehk mõne juhuse läbi niisugusesse seisukorda sattunud.

Telefonikõne kinnipüüdmise wiise on kaks. Esiteks — kui waenlase liinil on maaühendus, siis kasutame ära woolu maaühenduse ja neutraalühenduse wahel, teiseks — induktiooni woolu abil.

Maaühenduse meetod.

Et selget pilti saada, mis sünnib maaühenduse ligiduses, selleks mõned näited ja katsed.

Wõtame mingisuguse wooluallika, näit. Galvani batarei, mille pinge 80 v., ja ühendame ahelmaaühenduste a ja b läbi, mis üksteisest 100 mtr. kaugusel. Woolu siht oleks a—b (joon. 1).

Maaühenduse a-st välja tulles jaguneb wool maapinna osade woolujuhtiwuse järele wäiksematesse harudesse maaühenduse b sihis.

Oletades, et juhedes wooluallikast kuni maaühenduseni pingekaotust ei ole, on punkt a pinge 40 v., maaühendus b sihis langeb pinge takistuse suurenemise tõttu. Maaühenduse b juure koguwad woolu harukesed jälle kokku, punkt b pinge on 40 v.

Katsume teada saada mitmesuguste punktide pinged, mis maaühenduste a ja b ligiduses.

Selleks ühendame voltmeetri ühe näpitsa maaühenduse läbi selle punktiga, mille pinget soowime mõõta, ja teise näpitsa maaga meetrit 400 eemal. Wiimase punkti pingeks arwame 0 (neuraalne maaühendus).

Mõõtes niisugusel wiisil mitme punkti pinget, leiame, et kaugenedes punkt a-st b sihis esimestes meetrites pinge kiiresti langeb; hiljem läheb langemine aeglasemalt ja korrapärasemalt. Maaühenduse b ligi jõudes märkame jällegi pinge langemist; punkt b pinget mõõtes leiame, et ta arwuliselt wõrdub punkt a pingele.

Samasugust pinget langemist märkame ka punktides, mis wastupidises sihis b-le.

Katsetel katkendatawa alalise ja wahelduwa wooluga on samasugused tagajärjed.

Voltmeetri kui wõrdlemisi ebatundeliku mõõtmisaparaadi abil ei ole pinget langemine hästi jälgitaw. Selleks tarwitame telefoni, mis hulga tundelikum ja pinget astmed hääle abil edasi annab. Mida suurem arwuliselt proowitawa punkti pinget, seda kõwemat pragisemist kuuleme telefonis.

Käesolewal juhtumisel wõime tugewat pragisemist kuulda, kui katsepunkt ükskõik kummast maaühendusest 100 mtr. eemal on; kaugus oleneb muidugi maapinna woolujuhtiwusest.

Galvani batarei asemel tarwitame harilikku telefoni aparaati, mille ahel ühendatud maaühenduste a ja b läbi, kuna wiimaste kaugus üksteisest 150 mtr. Katsepunktid walime sk. 2 järele. Wastuwõttetelefoni ühe näpitsa ühendame neutraalse maaühendusega, teise näpitsa kommutaatoriga. Wiimase käepidet keerates saame ühenduse järgimööda kõigi proowitawate punktidega. Selgesti on kõne, mis teise telefoni räägitud,

kuulda, kui kommutaatori käepide on 1 ja 7 pääl, märksa nõrgemalt 2 ja 6 pääl, üsna vähe 3 ja 5 pääl, 4 pääl mitte sugugi.

4-da proowipunkti pinge on 0, ta on ühewääriline neutraalse maaühendusega; nende kahe punkti wahel ei ole pinge astme wahet, s. t. woolu, ja wastuwõttetelefonis ei ole midagi kuulda.

Samale otsusele tuleme weel järgmisel teel. Wastuwõtte-telefon on ühenduses punkt 7 ja neutraalse maaühendusega. Neutraalühenduse asemel 4-dat proowipunkti ühendades, kuuleme sama kõwa häält. Teisest küljest — wastuwõttetelefon on ühendatud 1-se ja neutraalse maaühendusega ehk 1 ja 4, tagajärjed on samasugused. Üldse, kõigil eelnimetatud juhtumistel on hääl ühesugune tugew, järelikult 4-jas proowipunkt on ühewääriline neutraalse maaühendusega, tema pinge on 0.

Sama katsewõrguga teeme weel teise katse. Ühe wastuwõttetelefoni näpitsa ühendame punkt 7, teise näpitsa järgimööda 6, 5 jne. (sk. 3). Ikka tugewamat ja tugewamat häält kuuleme punkt 1-se sihis ühendusi tehes. Järelikult peaksime katsuma wõrdlemisi suurt hulka woolu kinni püüda, tehes selleks maaühendusi nagu sk. 3 näha. Tegelikult wõiwad olla järgmised juhtumised:

1) Waenlase liinil on kaks maaühendust, ükskõik mil teel saadud. Neid ühendaw sirgjoon on frondile ristloodis.

Sel juhtumisel on tarwis katsete waral leida punkt, mis oleks waenlase maaühenduse ligi, et saada suuremat pinget, kuna teiseks punktiks oleks neutraalne maaühendus.

2) Waenlasel on sirgjoonel, mis frondile paralleelne, kaks maaühendust.

Wiimasel juhtumisel peame katsuma leida kaks maaühendust, mis oleksid waenlase omade ligidal.

3) Waenlase liinil on üks maaühendus.

Talitada nii, nagu punkt 1 tähendatud.

4) Wõib juhtumine olla, et ühendus saadakse otse waenlase liini küljest; siis tuleb teiseks juheks tarwitada maad neutraalse maaühenduse kaudu.

Induktsiooni meetod.

Kui maaühenduse meetod tagajärgi ei anna, tehakse katset induktsiooni meetodiga.

Selleks mõned katsed :

Juhest läbimannes sünnitab telefoni wool mõnes teises naabruses olewas juhes samasuguse woolu, ainult wahega, et teisend- ehk indutseeritud woolu siht on wastupidine.

Indutseeritud wool on seda tugewam :

1) Mida ligemal juhed waenlase liinile.

2) Mida wäheha nurga sünnitawad mõlemad juhed ; kõige kasulikum on muidugi, kui nad on rööbastikku. On waenlase liin meie liinile ristloodis, ei kuule meie midagi.

3) Kui meie juhe pikkus wõrdub waenlase liini sellele pikkusele, mida kasulikult wõime tarwitada. Juhe pikendamine üle selle ei too mingit kasu, suurendab ainult wõrgu takistust. Kasulik on aga suurendada raami juhede ringe (sk. 4).

4) Teine raami juhe peab olema esimesest wõimalikult kaugel. Wool waenlase liinis mõjub teise juhe pääle samas sihis, kui esimese pääle. Kui mõlemad raami juhed paigutata ühekaugusele waenlase liinist, wõrdub neis järelikult indutseeritud wool 0.

Raami juhede kaugus (a ja b) ei tohi alla 150–200 mtr. olla (joon 5).

Induktsiooni meetod annab tagajärgi juhtumistel :

1) Waenlase liinil on maaühendus. On wõimalik saada raamis indutseeritud woolu. Otstarbekohasem on siiski maaühenduse meetod.

2) Waenlase telefoniwõrk on üheliiniline, kõik aparaadid on järjestikku ühenduses (joon. 6).

Maaühenduse meetod ei anna seekord mingisuguseid tagajärgi.

3) Waenlase telefoniwõrk on kaheliiniline, üks juhe teisest eemal. Indutseeriw mõju wõrdub kahe juhe indutseeriwa mõju wahele meie raami pääle (joon. 7). Maaühendus ei anna tagajärgi.

4) Waenlase kaheliinilisel wõrgul jooksewad mõlemad juhed kõrwuti, kuid on juhuslikud maaühendused, nagu joon. 7 näidatud.

Woolude i_1 ja i_2 wahe tõttu tekib meie raamis indutseeritud wool.

Paremaid tagajärgi annaks siiski maaühenduse meetod.

Kuulamisjaama asukoha kindlaksmääramine.

Esimeseks ülesandeks on waenlase liini puudulikkude kohtade kindlakstegemine (näit. maaühendused, juhede paral-

leelsus meie seisukohtadele jne.) ja nende asukoha võimalikult täpikäalne äramääramine.

Et saavutada rahuloldavaid tagajärgi, tuleb toimida kindlas järjekorras.

Kõigepäält saadakse teateid staapidest, õhuüleswõtetest ja wäeosalt, mis kuulamisjaama piirkonnas, et waenlase staapide, waatepunktide, batareide jne. wahelist telefoniwörku enam-wähem ära määrata. Tarwis nõutada meie wõrgu täieline skeem, et kuulamisjaama wörku wiimasest eemale paigutada, sest muidu anname oma kuulamisjaamaga just waenlasele võimaluse meie kõnesid päält kuulata.

Kumma meetodi abil otsimisi alata, on kaunis raske otsustada. Nagu eelpool nägime, on juhtumisi, kus ainult üks meetod tagajärgi annab.

Igal meetodil on omad hääd ja halwad küljed.

Maaühenduste wörk on wäga lihtne ja annab võimaluse katselisel teel kaunis täpikäält waenlase maaühendusi ära määrata. Kuid teisest küljest on ta wäga tundelik kõrwalistele mõjudele, püüab hulga omi kõnesid kinni, mis waenlase kõnede kuulamist segab ja meie oma kõnede päältkuulamist waenlasele võimaldab.

Induktsioonwörk on wähe tundelik kõrwal mõjudele; ka on kõnede wäljaandmine waenlasele märksa wäiksem.

Kui raamil on mitu juhett, on tema korraspidamine wäga raske, sest üksikute juhede wahel wõiwad tihti ühendused tekkida, mis kuulatawa kõne palju nõrgemaks teeb.

Lõpuks, induktsioonwõrgu abil on võimalik tagajärgi saada ainult siis, kui meie ja waenlase seisukohtade wahel ei ole üle paarisaja meetri, kuna maaühenduswörk ka wastupidisel juhtumisel weel tagajärgi wõib anda.

Kõike seda silmas pidades alatakse otsimisi maaühenduse meetodiga.

M a a ü h e n d u s e m e t o o d .

Piki kuulamisjaama piirkonda tuleb teha rida maaühendusi, täiesti skemaatilisel; äärmised maaühenduste kohad on sääli, kus waenlase liini oletatawaid maaühendusi weel wõime kasulikult ära tarwitada (joon. 8).

Üksikute maaühenduste wahed 100—200 mtr. (mida ligemal wastaste seisukohad, seda tihedam maaühenduste wörk).

Kõik maaühendused tehtagu ühesugused (s. t. nende takistused olgu enam-wähem ühesuurused) ja ühendatagu kahekordse kommutaatori näpitsatega.

Kommutaatori käepideme a külge kinnitada üks telefoni näpits ehk kõwendaja, käepideme b külge teine telefoni näpits ehk kõwendaja.

Kuulamist alatakse ühe liini päält, asetades wastawa kontakti pääle käepideme b (näit. 1). Käepideme a asetame mõne keskmise liini kontakti (näit. 5) pääle.

Kui on midagi kuulda, leiame lõpuks, asetades järgimööda käepideme a teiste kontaktide pääle, kontakti, millega ühenduses olles kõne kõige selgemini kuulda on.

Selleks järgnewad juhtnöörid:

Käepide a on kontakt 5 pääl; on kuulda waenlase telefoni kõne. Asetades käepideme paremale, wõiwad olla juhtumised, kus:

1) Käepideme a paremale asetamisega kuuleme ikka nõrgemalt ja nõrgemalt. Siis tuleb käepidet keerata wastupidi-ses sihis.

2) Alguses kuuleme järk-järgult selgemini ja siis läheb hääl jälle järk-järgult nõrgemaks. On selge, et waenlase maaühendus on meie maaühenduste wahel, mille wastawate kontaktide pääl käepidet a hoides kõnet kõige selgemini kuuleme. Et weel paremaid tagajärgi saawutada, tuleb nende kahe maaühenduse wahel mõned uued ühendused teha.

3) Käepidet a paremale ja wasakule poole kontaktide pääle asetades, jääb kõne selgus endiseks (näit. 4, 5, 6, 7), kuid kontakt 3 ja 2 pääl kuuleme tuntawalt nõrgemini. See tähendab, et maaühendus 1 on just wastu waenlase maaühendust (nagu eelpool näidatud, on sellega käepide b ühendatud). Teised maaühendused, mis käepideme a ühendusel saime (4, 5, 6 ja 7), on ainult woolu tagasijuhena tarwitusel.

Selle kontroleerimiseks asetame käepideme b, mis enne kontakt 1 pääl seisis, nende kontaktide pääle, mis ühesuguselt selge kõne annawad (need olid 4, 5, 6, 7 jne.), käepideme a asetame järgimööda mitme kontakti pääle, et otsusele jõuda, kas tõepoolest maaühendus 1 kõige selgema hääle annab.

Kui oleme leidnud maaühenduse, mille abil kõige selgemalt kõne kuulda, wõime seda resultaati weel kotroleerida kahel wiisil:

1) Asetame käepideme b neutraalse maaühenduse pääle (nagu öeldud, asub wiimane 400—500 mtr. seljataga), käepideme a asetame järgimööda mitmesugustele kontaktidele, et teada saada, kas tõesti see liin, mis enne kõige paremaid tagajärgi näitas (praeg. juhtum. 1), ka nüüd sedasama näitab.

2) Asetades käepideme b liinile, mis kõige paremaid tagajärgi andis, asetame käepideme a järgimööda kontaktidele, mis, nagu öeldud, on woolu tagasijuhedeks (nende pinge on 0). Nad peawad andma ühesuguse selge kõne.

Juhtumisel, kui kuulamisjaama piirkonnas waenlasel rohkem maaühendusi peaks olema, otsitakse mitu maaühendust, mis selge kõne annawad (neid kontroleeritakse neutraal maaühendustega). Nendest walitakse lõpuks kõige paremad, mille abil töö algab.

Induktsiooni meetod.

Hästi isoleeritud kaabel weetakse piki seisukohtade I liini. Iga 100—200 mtr. järele käiwad selle kaabli küljest harud jook-sukraawe mööda kuulamisjaama kahekordse kommutaatori külge. Sedawiisi saame terve rea üksikuid kaabli raame (joon. 9).

Kommutaatori käepidemed a ja b paneme äärmiste kontaktide pääle. Kui waenlase kõne on kuulda, hakkame mõlemaid käepidemeid kontaktidele asetama, äärmisi raame järkjärgult eraldades. Sel teel saame teada, missugused kaabli osad waenlase kõne kinnipüüdmist wõimaldawad. Oletame, et need osad on b ja c. Kui need osad on liig umbkaudsed, on kaabli tarwiliku osa pikkus, mida indutseeritud woolu saamiseks kasulikult tarwitame, täpipääsemalt tarwis ära määrata, sest üleliigne kaabli pikkus suurendab kuulamiswõrgu takistust, s. o. vähendab hääle tugewust ja kõne selgust.

Et kasulikku pikkust kätte saada, hakkame osa bc mõlemalt poolt järkjärgult lühendama. Lõpuks leiame kaabli kasuliku pikkuse, mis ongi lõpulikuks raamiks waenlase kõnede kinnipüüdmiseks. Kui eelnimetatud wiisil waenlase maaühendused ehk tema liinide seisukord täpipääält on kindlaks tehtud, wõetakse katsewõrk maha ja seatakse alaline kuulamisjaama wõrk üles.

Maaühendused.

Maaühendused tulewad teha nii, et nende takistus wõimalikult wäike oleks. Seda saame osalt selle läbi kätte, et maaühenduseks häid suurepinnalisi woolujuhte tarwitame, maa selle ümber hästi tihendame ja maaühendust ümbritsewat mulda niisutame.

Kiwise pinna juures wõib maaühenduseks püssitääki ehk näpitsaga kaabliühendamiseks sellekohast raudwarrast tarwitada.

Pehmes pinnas annab häid tagajärgi suurtüki ja ühis okas-
traat.

Maaühenduste pinda võib suurendada selle läbi, et mitu üksikut ühendust kokku liidetakse; kuid peab silmas pidama, et maaühenduste rea pikkus, kui waenlase maaühendus umbes 100 mtr. kaugel on, mitte üle 5—10 mtr. ei ulataks. Kui see kaugus suurem on, võib ka maaühenduste ala suurem olla.

Üleliigne üksikute maaühenduste piiride laiendamine mõjub halvawalt, sest see woolu pinget wahe, mis tuleb äärmiste maaühenduste osade wahelt, läheb kaduma otseühenduse läbi maaühenduse enese kaudu.

Liinid.

Liinide wedamiseks tuleb hästi isoleeritud wäijakaablit tarwitada. Sel teel saame hää wõrgu, mille juures juhuslikud maaühendused harwemad ja waenlasel meie kõne päältkuulamine raskem. Mõlemad liinid peawad üksteise ligi olema, et meie oma liinid kuulamislüüsi pääle mõju ei awaldaks, ja et ka waenlasele päältkuulamiseks wõimalust mitte pakkuda.

Kuulamiswõrk peab meie oma liinidest wõimalikult kaugel olema.

J a a m.

Kuulamisjaama asupaiga määrab ära lahingu piirkonna ülema asupaiga (polgu ehk bataljoni staap) ligidus. Jaamas wastuwõetud teated antakse siis kiirelt ja hädaohuta edasi.

Jaama juures peab olema neutraalne maaühendus. Hari-liku töö juures on wiimane wõrgust eraldatud, — teda tarwitatakse ainult kuulamiswõrgu töötõrkumisel rikunud liini ülesleidmiseks.

Üks jaam võib ka mitme kuulamislüüsi pääl töötada. Selleks tuleb transformatorit tarwitada. Transformaator seisab koos pehmest raudsüdamest, millele kas rõnga ehk neljakanalilise raami kuju antud. Südame pääl on nii palju poole, kui palju kuulamislüüsi, ja üks pool wastuwõttetelefoni jaoks (joon. 10).

Liinid on poolidega ühenduses katkendaja läbi. Töötamine sünnib järgmiselt: Kõik katkendaja käepidemed on kontaktide pääl. Kui kuuldub waenlase kõne, eraldab wastuwõtja telefonist need liinid, mis kõnet ei katkenda. Selle järele on kõne selge, ja on teada, mis piirkonnast waenlase kõnet kuulatakse.

Kuulamisjaama hädaoht.

Kuulamiswõrk, iseäranis maaühendustega, on väga kardetaw, sest et waenlane seda wõrku mööda ka meie telefoni kõned kiini wõib püüda. Hädaoht on seda suurem, mida ligemal waenlase seisukohtadele meie kuulamise maaühendused, kuid seda paremini töötab teisest küljest jälle kuulamisjaam.

Kuulamiswõrk annab waenlasele üle kõned, mis maaühenduste läbi kogutud, niisama ka meie naabriliinide kõned.

Iseäranis kardetaw on neutraalühendus jaama juures, sest jaam, nagu eelpool tähendatud, asetatakse staapide juurde, — tema juurde jooksewad kokku mitmesugused telefoni liinid, milledest mõned ühejuhelised (iseäranis seljatagant). Neutraalühendus korjab siis woolu neilt liinidelt, ja meie kuulamisjaam teenib ka waenlast.

Raudteede tähtsus, nende rikku- mine ja kaitse sõja ajal.

Mehaanilise weo tähtsusest sõjawäljal on juba räägitud, kusjuures ka raudteede kohta lühidalt mõni sõna on öeldud. On ju wiimastel ülisuur tähtsus, kuigi wiimase aja leidused suureks abiks on waenlase purustamisel, kuid kasu on neist ainult siis, kui neid tarwitada õigel ajal, nõutawal kohal. Tankidest, gaasidest, soomusautodest, aeroplaanidest jne. pole abi, kui nad parajal silmapilgul, parajal kohal lahingust osa ei saa wõtta. Ainult mehaaniline wedu wõimaldab abinõude tarwitamise waenlase purustamiseks nõutawal ajal ja kohal.

Esimese järgu tähtsusega on siin raudteed. Nendest ripub strateegilise manööwerdamise wabadus ja osalt ka taktiline edu. Ainult eeskujuliku raudteede wõrgu tõttu suutsid sakslased ilmasõjas suurejoonelised operatsioonid kergesti läbiwiia. Kui suurt raskust raudteede puudus sõjawäljal sünnitab, näeme Wene-Jaapani sõjast. Isegi Jaapani wäed, kes laialt Korea, Dalni ja Inkou pääl baseerisid, ei saanud wabalt tegutseda. Nõrk raudteewõrk on pääfaktoriks, mis takistas waba manööwerdamist ja mille tõttu pikad lahingute waheajad tekisid.

Juba mobilisatsiooni kuulutusega algawad raudteed oma tööd. Nendel tuleb kohe algul wedada tagawarawäelasi wäeosadesse, warustust baaside loomiseks jne. On mobilisatsioon lõpul, algab wägede koondamine, mille juures weo intensiivsus maksimaalse astmeni tõuseb. Operatsioonide algusega tekiwal uued nõuded. Armee nõuab täiendust elawa jõuga, laskemoona, toiduainetega ja muude asjadega warustamist. Päälegi tuleb teda rutuliselt wabastada sellest, mis kõlbmatuks muutunud. Wõtame näiteks 200.000-mehelise armee, kes ainult

toiduaineid (kaasa arvatud hobuste moon) kuu jooksul 4 miljoni puuda ära tarvitab. Selle raskuse vedamiseks läheb vaja 400 rongi (rongi kandejõud 10.000 puuda) kuus, ehk 13—15 rongi 24 tunni jooksul. Sama raskuse vedamiseks kuluks 160.000 kahehobuse wankrit kuus, ehk 5300 wankrit öö-päewa jooksul; kui siia juure veel lisada laskemoon, riided, inseneri, tehniline ja muu warustus, tõusewad arwud mitmekordseks.

Nõuded, mis sõjategewusega raudtee pääle langewad, on wäga mitmesugused. Neid wõiks gruppeerida kolme jakku: a) strateegilised, b) tehnilised ja c) administratiivsed.

Strateegia nõuab, et raudteed läheks tööstuse ja administratiiv tsentrumitest perpendikulaarselt piiri poole, läbi kindluste, mille kaitse all wägede koondamine sünnib. Pääle nende teede peawad olema veel piirile paralleelsed teed, mis oleksid kaitsitud loomulikkude takistustega. Kui see wõimata, tuleks neid ehitada piirist nõutawale kaugusele.

Tehniliselt peab üherööpaline raudtee suutma 24 tunni jooksul vähemalt 20 paari ronge läbi lasta, kaheööpaline — 40 kuni 48 paarini. Rongide liikumise kiirus (50 wagunit rongis) mitte vähem kui 20 wersta tunnis. Äärmine tõus — 0,008 ja käänakute raadius vähem kui 300 sülda. Jaamad peawad wõimaldama wagunite takistamata laadimist. Jaamade wahe — wõimalikult 10 wersta. Wee tagawara ja kraanide arw tuleb arwata rongide maksimaalsele arwule. Tee ehitus ei tohi takistada kõige raskemate wedurite liikumist 45-werstalise kiirusega tunnis.

Administratiivsed nõuded: Mobilisatsiooni kuulutusega lõpeb normaalne raudteede tegewus. Algab liikumine sõjaajalise plaani järele, mis veel rahuajal wälja töötatud ja milles ette nähtud uute abijaamade kohad, wagunite ja wedurite arwu suurendamine, kütteinete walmistamine jne. Ühe sõnaga, plaanis peab olema ette nähtud kõik, mis tarwis rongide intensiivseks liikumiseks.

Et raudteedel nii suur tähtsus, katsuwad wastased pooled üksteise omi rikkuda, ehk juba esimestel päewadel neil mõned punktid oma kätte wõtta. Selleks tarwitatakse spetsialiste. Igas riigis on olemas raudtee wäeosad: roodud, bataljonid, rügemendid jne. Nende ülesandeks on raudtee eksploateerimine, ehitamine, parandamine ja ka rikkumine. Raudtee wäeosade paremaks ettewalmistamiseks antakse nendele harilikult rahuajal osa riigi raudteed kasutada. Rahuajal on harilikult õpetamise kergenduse eesmärgiga raudtee wäeosad suuremates ühendustes (bataljon, rügement jne.), kuna sõjaajal taktiliseks üksuseks roodu tuleb lugeda.

Warustuse wedu raudteedel otsekohe lahingväljale on raske, peaaegu võimatu. Raudtee normaalne tegewus lõpeb harilikult seljataguse läheduses. Edasi wäeosadesse tuleb warustus juba teiste weoabinõudega toimetada. Wäga kohased selleks on wälja- ja ajutised raudteed. Wäljaraudteed ehitatakse samuti nagu harilikudki raudteed. Wahe seisab ainult selles, et wäljaraudteede tüüp on kergem (kitsamad rööpad, wedurid ja wagunid vähemad jne). Tõusud on suuremad, käänakute raadius lühem jne., mis ehitamist märksa kergendab. Ajutised raudteed ehitatakse ilma iseäralise teeluse ettevalmistamiseta. Rööpad on lülidesse ühendatud. Lülid ühendatakse omakorda tee ehitamise ajal konksude abil liiniks. Rööpad laotakse kas kiwitee äärt mööda, ehk hariliku maapinna pääle. Liini wedamise kiirus kiwitee äärt mööda on wiisteistkümmend wersta ja harilikku pinda mööda kuus wersta öö-päewa jooksul. Rongide liikumine sünnib siin hobuste abil. Nii wälja- kui ka ajutiste raudteede tarwitamine sõjawäljal annab suure ökonoomia inimeste ja hobuste suhtes. Wõtame näiteks warustuse weo 100 wersta pääle 150.000-mehelise armee jaoks. 24 tunni jooksul tarwitab sarnane armee umbes 25—26 tuhat puuda ainult toiduaineid (inimeste ja hobuste toit). Laskemoona ja muu warustuse arwu on raske ette näha, sest nende tarwitamine on lew wägede tegewusest.

25 kuni 26 tuhande puuda wedamiseks on tarwis üheks rännakuks 1000 kahehobuse wankrit. Katkestamata ringweoks läheks waja 10×1000 wankrit, 20.000 hobust ja 10 000 inimest. Wäljaraudteel kuluks sama töö jaoks 200 wagunit, 16 wedurit ja 100 inimest; ajutine raudtee tarwitaks selleks 1200 wagunit, 1600 hobust (kaasa arwatud tagawara hobused), 800 inimest. Wäga tähtis raudteede tarwitamisel on weel see asjaolu, et nende tegewus pole seotud ilma muutustega. Warustuse wedu sünnib kiirelt (weduritega liikuwatel 200 wersta, hobustega — 50 wersta öö-päewa jooksul). Wäljaraudteede eksploateerimine, ehitamine ja korrashoidmine langeb ainult raudtee wäeosade pääle. Sedasama peawad nad suutma teha ka normaal raudteedega, kui seisukord seda nõuab.

Loomulikult katsub waenlane raudteid kõigi käesolewate abinõudega rikkuda. Enne suurt ilmasõda tarwitati selleks partisaane, ratsawäe grupe ja suurejõulisi löökosi, näiteks Wene-Jaapani sõjas ratsawäe reid Inkou kallale. Ilmasõjas oli niisugune tegewiis piiratud, sest liinid olid partisanidele läbipääsmiseks liig tihedad. Ka tiibadest möödapääsmine oli wõimatu, sest nad olid kaitstud kas merega, ehk neutraalse riigi piiridega. Selle pääle waatamata on raudteede rikkumine ikkagi wõimalik,

sündigu wõitlus kas liikuwast, ehk positsioonsõjas. Selleks on wiimase aja tehnikal palju abinõusid, nagu kaugelelaskwad suurtükid, õhulaewastik, tankid ja soomusautod. Ka partisaanid ja suuremad wäeosad wõiwad raudteed rikkuda. Küsimuse selgitamiseks, millal, kuidas ja kus neid abinõusid tarwitada, wõtame nad lühidalt üksikasjalise arwustuse alla.

Suurtükid. Suurtükkide tule tugewus ja laskekaugus on juba niiwõrd arenenud, et raudteid, mis suurtükile all seisawad, peaaegu wõimata on kasutada. Isegi liini ja ehituste maskeerimine ei päästa neid häwitawa tule käest, kui nad õhust näha on. Kaugelelaskwad suurtükid ei luba waenlasel ligemal seljatagusel isegi neid raudteid lõpulikult ära kasutada, mis perpendikulaarselt liinile lähewad, kuna paralleelselt liinile minewal raudteel, kui see suurtükile all seisab, rongide liikumine wõimatu. Selleks tuleb püüda tule all hoida neid raudteid, kuhu harilikud väljasuurtükid ei ulata, tuleb tähtsamatele kohtadele kaugelelaskwad spetsiaalsed suurtükid üles seada, nagu sakslased seda Riia-Dünaburgi liinil tegid. Üldse olgu suurtükile eesmärgiks: a) raudteesõlmede tegewuse paraliseerimine, b) paralleelselt liinile minewa raudtee tule all hoidmine ja c) perpendikulaarselt liinile lähewate teede tegewuse takistamine wõimalikult kaugemas sügawuses. Nende ülesannete täitmiseks peawad suurtükid waenlase liinist niisuguses kauguses seisma, et nad, vähemalt kaugelelaskwad suurtükid, suudaksid raudteede tegewust takistada. Selleks pole sugugi tarwis kogu teed tule all hoida, waid ainult jaamad, mõned tähtsamad kohad, teeharud jne. Nende punktide tule all hoidmiseks jagatakse raudtee osadeks, millede järele walwawad teatud suurtükkide grupid ja batareid. Suurtükile wõib üksikutele juhtumistele ka ülesandeks olla sildade lõhkumine, rongide häwitamine, jaamade ja ladude põletamine, weewärkide rikkumine jne. Enesestki mõista, et ka waenlane katsub oma suurtükilega meie raudteid rikkuda ja nende tegewust takistada. Selle wastu tuleb kaitseabinõusid leida. Wäga hääks kaitseabinõuks on raudteede maskeerimine, olgugi et see wäga raske on ja suurt waewa ja osawust nõuab. Ilmasõjas pandi selle pääle suurt rõhku. Ainult Wene wäes ei tehtud seda. Maskeerimise juures tuleb arwesse wõtta perspektiivi seadusi. Normaalne waatepiirkond ei ulata waatluspunktilt kaugemale kui 6 wersta, aerostaadilt 8—10 wersta, aeroplaanilt 12—15 wersta. Eriti demaskeeriwad ennast raudteed öösel. Wedurite, jaamade ja teede signaaltulede järele on wäga kerge kindlaks teha tee suuna, rongide liikumist ja jaamade asukohti. Ka hääle signaalid (wedurite wiled jne.) demaskeeriwad raudteed.

Õhulaewastik. Kõige suuremaks raudteede waenla-seks on praegusel ajal õhulaewastik. Enesestki mõista, et õhu-laewastiku kallaletungi objektideks on suuremad jaamad, sillad ja tehnilised ehitused. Ka wäiksemaile jaamadele, kui nad strateegiliselt wõi taktiliselt tähtsad, ei wõi armu anda. Wäga tähtis on raudteede rikkumine nimelt sel ajal, kui waenlane teatud operatsiooni jaoks omi wägesid koondab, sõjawäge ja warustust ümber paigutab, reserwisid juure weab, ehk taganeb.

Õieti toime pandud luure abil wõib alati kindlaks teha waenlase tegewuse alguse. Siin on wastawal ülemusel tarwis wälja walida õiged punktid ja nendele kallaletungiks määrata nõutaw arw otstarbekohaseid lennumasinaid. Seejuures tuleb arwesse wõtta masinate lahingu ja tehnilisi omadusi (lennu kaugus, kandejõud, pommide lõhkemise jõud jne.). Teatud süsteemilistele aparaatidele antud ülesanded peawad kokkukõ-las olema nende lahingu ja tehniliste omadustega. Nii tuleks kaugemale seljataha saata masinad, mis rohkem lõhke-aineid suudawad kanda ja pikemat aega õhus püsiwad, kuna ligema seljataguse jaoks wähema kandejõuga masinaid tuleks tarwitada.

Ilmasõjas oli alaliseks nähtuseks õhulaewastiku kallale-tung raudteejaamadele nii lähedasel kui ka kaugemal seljatagu-sel. Ei läinud päewagi mööda, millal sakslaste õhulaewastik Riiga, Dünaburgi, Lomshat, Lutskit, Dubnot, Molodetshnot ei pommitanud, kui liin nende punktide ligi oli. Ka wenelased ei jäänud wõlgu. Mlaawa, Soldau, Skernewitsi, Kowel, Jaros-law, Lwow jne. olid Wene õhulaewastiku tegewuse objektideks. Kaugema seljataguse pommitamise näiteks wõiks olla zeppeli-nide kallaletungid Tornist Warssawi ja Nowogeorgiewski pääle 160—140 wersta taha. Königsbergist Instenburi ja Suwalki pääle 100—150 wersta kaugusele. Isegi Pariisi, Londoni ja paljude teiste kohtade pommitamist tuli tihti ette. Ka Wene „Ilja Muromets“ süsteemi lennumasinad tegid tihti kallaletun-gimisi 100 wersta kaugusele sakslaste seljataha.

Et kõik need lennud suuremalt osalt nõutawaid tagajärgi ei annud, tuli ainult sellest, et pommitamine ei sündinud õigel ajal ja punktidel, mida häwitada taheti, ja et ei suudetud nõu-tawat arwu pomme loopida. Tihti waliti pommitamiseks niisu-gused punktid, millel tol silmapilgul strateegiliselt ega taktiliselt mingisugust tähtsust polnud. Näiteks ilmusid päewal, kui Molodetshno jaama kaudu Wene wägede ümberpaigutamine sündis, mõned Saksa aeroplaanid ja wiskasid paar pommi. Kahe-kolme päewa pärast, kui jaamas enam kedagi polnud, ilmusid 9 aeroplaani ja wiskasid üle 70 pommi, purustades

kümmekond tühja wagunit, mis Wene wägede tegewuse pääle muidugi mõju ei awaldanud. Ilmasõja kogemusi aluseks wõttes, tuleb, enne kui kallaletungi organiseerida, järele kaaluda: a) kas teatud punkt (jaam) on niiwõrd tähtis, et teda maksab pommitada, b) kui palju on tarwis töötakistamiseks selles punktis lõhkeaineid (pomme) wälja loopida ja c) millal on pommitamiseks paras silmapilk. Kõik need küsimused peawad olema selgitatud täpikäälse luurega. Kui andmed käes, alles siis tuleb asuda ülesande täitmisele: määrata selleks nõutaw arw wastawasüsteemilisi lennumasinaid. Ka on tähtis seejuures kindlaks teha, kas lennusalk lendab häwitama jaama ehitusi, wõi liikumisabinõusid. Lõpuks peab ütlemä, et lennumasinad on selleks juba küllalt arenenud, et nende abil raudtee tegewust, kui mitte mõneks ajaks seisma panna, siis wähemalt suurel määral takistada. Selleks on ainult tarwis wälja walida tähtis punkt ja parajal silmapilgul wastaw lennusalk wälja saata.

Ka waenlane katsub meie raudteid kohe sõja algusel oma õhulaewastiku abil rikkuda. Kallaletungi objektiks saawad olema muidugi suuremad jaamad, nende mehaanilised ehitused, liikuw koosseis, pikemad sillad, tunnelid jne. Nende kaitseks tuleb juba rahuajal midagi teha, sest õhulaewastik ei tarwita pikaajalist mobilisatsiooni. Mõni tund pääle sõja kuulutamist wõib ta juba lahinguwalmis olla. Kõige paremaks kaitseks on meie oma õhulaewastik. Lennusalgad peawad terawalt walwama waenlase lennukite ilmumise järele, ja kui neid märkawad, wiiwitamata üles tõusma ning nendega wõitlusse astuma, et takistada nende läbipääsmist meie seljataha.

Raudtee kaitseks waenlase õhulaewastiku wastu wõib edukait tarwitada ka suurtükke ja kuulipildujaid. Selleks tuleb liinil tõkketuli organiseerida. Tõkketule loomiseks peab olema määratud igas diwiisis teatud arw suurtükke, kuulipildujaid ja erilistel juhtumistel isegi mõni jalgwäeosa. Et mitte nõrgendada diwiisi suurtükiwäge, on otstarbekohane määrata ülesande täitmiseks oma ette batareid ehk rühmad (zenitbatareid). Batareid ja rühmad tulewad paigutada nii, et nad suudaksid terve liini pikkusel katkestamatu tõkketule luua. Nende tuli olgu waenlase lennukitele ülepääsmatuks takistuseks. Kus zenitbatareid pole, tuleb tarwitada harilikke wäljasuurtükke, kuid paigutada neid ainult niisugustele alustele, mis wõimaldawad ringtule andmist wõimalikult suurema tõusunurga all.

Batareid ehk rühmad peawad $1\frac{1}{2}$ —2 wersta, $1\frac{1}{2}$ werstalise wahega üksteist liini taga seisma. Niisugune paigutus kaitseb oma wägede asukohti, lähedast seljatagust ja wõimal-

dab katkestamatu tõkete loomist. Päälegi on igal batareil võimalus oma naabruses olevat batareid kaitsta, kui lennuk peaks wiimase kohal lendama. Nendel kohtadel, kus suurtükitulega kindla kaitse loomine võimatu, tuleb selleks määrata kuulipildujad ja erilistel juhtumistel ka jalgwäeosad. Ilmasõjas tarvitati väga edukalt õhulaewastiku wastu wõitlemiseks zenitbatareisid, mis autode pääle olid paigutatud. Frondi kaitse õhulaewastiku ja suurtükkide abil ei kindlusta veel täielikult raudteede julgeolekut. Kuigi see kaitse oleks eeskujulikult organiseeritud, pääsewad ikkagi mõned waenlase lennukid meie seljataha, sellepärast tuleb ka siin kaitse luua ja nimelt tähtsamate jaamade, ehituste, sildade ja tunnelite juure. Ka nende kaitseks tuleb pääasjalikult suurtükke ja kuulipildujaid tarvitada. Kaitse tugewus ripub siin kaitstawa punkti tähtsusest. Kaitse batareid ja rühmad paigutatakse wõrdkõlgse kolmnurga nurkadesse ja alustele, mis võimaldawad ümberingi tuleandmist. Kaitstaw punkt peab kolmnurga keskel olema. Kolmnurga küljed wõetakse $1\frac{1}{2}$ —3 werstani (batareide wahe). Niiwiisi paigutatud suurtükid ei keela ainult waenlasel kolmnurga kohal lennata, waid takistawad ka tema piiridele liginemist. Mida suurem punkti pind, seda rohkem tarwis batareisid. Suurema arwu batareide paigutamise puhul muutub kolmnurk hulknurgaks ja ligineb lõpuks ringile. Kõigi batareide waatluspunktid peawad olema üksteisega telefoni abil seotud. Ühe batarei waatlejad wõiwad teistele siin kõlgwaatlejateks olla. Pääle suurtükkide on tarwilik veel kuulipildujate kaitse. Selleks paigutatakse, juhtumiseks kui lennuk liig madalale laskub, kuulipildujad kõrgemate majade, ehk weetornide katustele. Et waenlane ka öösel wõib ilmuda, on väga kasulik proshektorid tarvitada.

Pääle nimetatud kaitseabinõude tuleb luua veel tehniline kaitse. Tuleb ehitada blindaashid ja teised warjupaigad, kus kaitset leiaksid jaama teenijad, lõhkeained jne. Ka ronge ei wõi ilma kaitseta jätta. Ilmasõjas tuli palju juhtumisi ette, kus isegi üksikud waenlase lennukid liikuwa rongi kallale tungisid ja temale pommidega ehk kuulipilduja tulega kahju teha püüdsid. Selle ärahoõdmiseks peab iga rongi saatma platworm, millele paigutatud kas kuulipildujad ehk suurtükid.

Nagu eelpool juba tähendasin, ei wõi kindel olla, et waenlase lennukid meie seljataha ei pääse, ja sellepärast tuleb tarwitusele wõtta kõik kaitseabinõud. Paremaks kaitseks on muidugi meie õhulaewastik. Wäga kasulik on tähtsamate punktide juures alati mõned lennukid ainult selle punkti kaitseks hoida. Ka tankid ja soomusautod on väga häädeks raudteede

rikkumise abinõudeks, kuid mitte alati. Positsioonsõjas tuleb neid väga ettevaatlikult tarvitada. Olgugi et tankidel kaunis kerge on waenlase liinist läbi pääseda ja ligemal seljatagusel raudteed rikkuda, ei ole see soowitaw, sest tanki tagasitulek on raskendatud. Päälegi ei suuda nad oma wõrdlemisi wäikse bensiinitagawara tõttu kaugemale seljatagusele tungida. Neid wõib ainult siis saata, kui rikutaw punkt väga suure tähtsusega ja mitte väga kaugel seljatagusel ei asu. Ilmasõjas olid küll mõned juhtumised, kus Inglise tankid pääwade wiisi sakslaste seljatagusel wiibisid ja õnnelikult tagasi ilmusid, kuid seda tuli väga harwa ette. Liikumas sõjas wõiwad aga tankid ja soomusautod kergesti raudteed rikkuda, eriti kui waenlane on taganemas. Siin tungiwad soomusautod ja tankid wõimalikult kaugemale waenlase seljataha ja rikuwad, et waenlase taganemist takistada, sillad, tunnelid ja ka jaamad ära. Rikkumise juures tuleb silmas pidada, et meie ise raudteed saame kasutama, mis-pärast me teda põhjalikult ei wõi lõhkuda, waid ainult niiwõrd, et waenlane teda kuni meie wägede ilmumiseni ära ei jõuaks parandada. Wene soomusautod tegid seda väga osawasti Lutski-Brody raionis. Tankidele ehk soomusautodele, mis määratud raudteede rikkumiseks, ei wõi anda teisi kõrwalisi ülesandeid, nagu waenlase seljatagusel paanika loomist jne. Nad wõiwad seda siis teha, kui see pääülesandega on seotud. Kui pääülesanne täidetud, alles siis wõiwad nad wabalt, olukorraga kokkukõlas, tegutseda. Näiteks wõiks siin olla lahing walgete ja punaste wahel N jaama juures. Kaks tanki said käsu punaste liinist läbi tungida ja, et punaste taganemist takistada ja nende rongid ja soomusrongid kätte saada, N. jaama taga raudtee ära lõhkuda. Selle asemel et kohe pääülesande täitmisele, raudtee rikkumisele, rutata, hakkasid tankide ülemad ilmaaegu punaste positsiooni mööda, kes juba tankide ilmumisel laiali olid jooksnud, ümber hulkuma. Laialijooksnud gruppide tagasihutamisega wiitsid nad asjata palju aega. Pime tuli kätte ja pääülesanne jäi täitmata. Punased kasutasid seda öösel ja taganesid ilma takistuseta.

Liikumas sõjas wõib väga osawalt raudteede rikkumiseks partisaane ja ratsawäe salku tarvitada. Ka positsioonsõjas suudawad osawad partisaanid läbi waenlase liini tungida ja raudteed rikkuda. Siin ei mängi nii suurt osa wigastuse suurus, kui silmapilk. Parajal ajal paariks päewakski seisma pandud raudtee tegewus wõib waenlasele saatuslikuks saada. Punkti väljawalik lõhkumiseks on väga tähtis. Ta peab wastama olude seisukorrale. Ülesande täitmise wõimalusest oleneb ka grupi koosseis, mis rikkumiseks wälja saadetakse. Ta wõib

koos seista kas ainult jalgwäest, jalgwäest ja ratsawäest, ehk ainult ratsawäest.

Jalgwäe salgad, partisaanid, saadetakse wälja, kui tuleb teed rikkuda waenlase lähedasel seljatagusel. Segagrupid saadetakse wälja, kui rikkumise juures ka jõudu tuleb tarwitada ja tegewuse objekt mitte liig kaugel seljatagusel ei seisa (mitte kaugemal kui 2—3 päewa käiku). Ratsawäe salgad saadetakse juba kaugemale seljatagusele Ootamattus ja salajane liikumine on salkade tegewuse juures ettewõtte paremaks tagatiseks.

Salgad peawad olema warustatud nõutawa arwu rikkumishahenditega (tööriistad, lõhkeained jne.). Suuremaid wigastusi niisugused salgad ei suuda sünnitada. Neilt wõib ainult nõuda tee rikkumist lühikesel ulatusel, sildade lõhkumist, rongide rööbastest wäljalaskmist ja mõnikord ka jaamaehituste rikkumist. Isegi ratsawäe polk, kel sapööride meeskond tarwiliste tööriistadega ja 20 puuda pürokseliiniga kaasas, suudab rikkuda wähemad sillad, silla postid kallaste juures kuni 6-jalalise läbimõõduga, jaama weetornid, teed kuni 20 wersta pikkuseni, mõned kohad sellest pikkusest terweks jättes.

Tähtsamad jaamad ja raudtee ehitused on suuremalt osalt muidugi hästi kaitstud ja nende kallale tungimine sünnitab suurt raskust ja suuri kaotusi. Niisugustel juhtumistel tuleb tegutseda salaja, ehk leppida tee rikkumisega niisugustel kohtadel, kus seda raskem parandada. Kõige kergem on muidugi teed purustada lõhkeainetega, kuid see pole igakord kasulik, sest waenlane saab häälest aru, kust hädaoht ähwardab. Parem on teed rikkuda tööriistade abil. Igaks juhtumiseks tuleb rööbaste külge padrunid kinnitada, et waenlase ootamata ilmumise puhul lõhkeainete abil wigastusi sünnitada.

Kaitseks töötamise ajal saadab salk igalepoole piilurid wälja. Üks eskadron wõib 1½ tunni jooksul umbes 200 sülda ülemist tee ehitust ära rikkuda. Telegraafi, telefoni postid ja traadid tulewad wõimaluse korral katki lõigata.

Juhtumistel, kus waenlane salka juba märkas, tuleb lõhkumist padrunite abil toimetada. Plahwatuse sünnitamiseks on küllalt 3—5 minutist. Puusildade rikkumiseks tulewad silla talad puruks lasta. Silla talade purustamiseks, mis 8—16 tolli jämedad, läheb tarwis 1—2 padrunit Sama palju padrunid kulub ka weduri keeramise ringi, teeharude ja ristide lõhkumiseks. Weduri, aurukatla ja aurutsilindrite lõhkumiseks läheb waja 3 padrunit. Weetorni paagi lõhkumiseks on küllalt 4 padrunist.

Ka on mõnikord wäga kasulik üksikuid agente saata waenlase kaugemasse seljatagusesse, kas läbi liini, ehk üle erapooletu riigi territooriumi. Need agendid wõiwad kergesti raudteid

rikkuda. Suurel määral nad muidugi tegutseda ei saa. Wähe kasu toob ka nende tegewus riigis, kus laialine raudteede wõrk. Näiteks poleks wõinud ilmasõjas suurt mõju awaldada sõjawägede tegewuse pääle Pariisi ligidal olewate raudteede lõhkumine. Suuremat takistust ei oleks loonud ka Saksamaal ühe Weikseli silla purustamine, kui paljud nendest terweks jäid. Teine lugu on Wenemaaga, kui Siberi raudteel sõja puhul Jaapaniga ehk Hiinaga sild ära lõhkuda. Sõja korral tuleb meil silmad selles suhtes lahti hoida. Meie maa on raudteede poolest waene. Päälegi elab siin palju wõõrast elementi, kelle hulka waenlase agendid kergesti endid wõiwad peita. Ja nagu nägime, on partisaanidel ja teistel vähematel wäesalkadel ikkagi wõimalik waenlase seljatagusesse tungida, sest ilmasõja lõpp oma tehniliste leidustega näitas, et tulewiku sõda waewalt wõib positsioonsõjaks muutuda. Tankid, gaasid jne ei luba wastastel enam kuude kaupa kaewikutes istuda. Nähtawasti saab tulewiku sõda rohkem liikuma sõja iseloomu kandma. On see nii, saab ka partisaanidel ja teistel wäikestel wäesalkadel laialine tegewuse wabadus olema raudteede rikkumises, ja waenlane ei jäta neid wõimalusi kasutamata. Seda katsub ta teha juba mobilisatsiooni perioodis. Esimest kallaletungimist wõib oodata ratsawäe salkade poolt. Ratsawäe polgud, mis harilikult paigutatud piiri lähedale, lõpetawad oma mobilisatsiooni mõne tunni jooksul (kõige rohkem 24 tundi) ja algawad kohe oma tegewust. Ratsawäe kallaletungimine wõib aga õige kardetaw olla, sest temale antakse abiks kas soomusautod, ehk kerged tankid.

Sellepärast tuleb piiri ja raudteede kaitse luua. Kaitsetaw raudtee jagatakse osadeks, 40—80 wersta pikad. Iga osa kaitseks määratakse üks jalgwäeosa, kellele abiks antakse mõni suurtükk ja wäiksed ratsawäesalgad. Suurtükkide abi on praegusel ajal tingimata tarwilik, sest waenlase ratsawäel, kes raudtee kallale katsub tungida, wõiwad tankid ja soomusautod kaasa olla. Üldise kaitsewäeosa suurus ripub ära raudtee tähtsusest ja hädaohust, mis teda wõib ähwardada. Wäeosa, mis raudtee kaitseks määratud, jagatakse salkadeks, iga jaama pääle üks. Jäetakse ka reserw. Iga salk peab oma jaama ja ka teed mõlemale poole kuni poole maani lähimate jaamade sihis kaitsma. Reserw tuleb paigutada kõige tähtsama jaama juure ehk sinna, kus kõige kardetawam. Ka raudtee politsei peab kaitsest osa wõtma. Politseinikud teawad hähti iga jaama ja teed, mis kaitsmisel väga tähtis. Igaks juhtumiseks peab kaitse juures olema ka raudtee wäeosa meeskond, kes reserwi juures wiibib. Siia tuleb koondada ka nõutaw arw materjale

ja tööriistu tee parandamiseks. Kõik materjaalid tööriistad ja tulewad valmis hoida platwormide pääl, et häda korralpoleks tarwis nende pääleladumisega aega wiita. Ka meeskonna jaoks tuleb mõni platworm valmis hoida, sildade juures aga parandusmaterjaal. Kui puumaterjaal on koondatud, siis ei wõi teda ühte hunnikusse laduda, sest siis wõib waenlane kallaletungimisel ta ära põletada

Kui mobilisatsioon juba lõppenud ja algawad operatsioonid, wõib seisukorraga kokkukõlas raudtee kaitset vähendada. Kui meie wäed kallaletungimisele asuwad ja seda edukalt teostawad, on raudteed waenlase maawägede salkade wastu juba enam-wähem kaitstud. Hoopis teine on lugu, kui meie wäed taganewad. Kõige eeskujulisemagi taganemise juures on ikkagi wäikestel waenlase salkadel kerge meie seljataha tungida ja raudteed rikkuda, mispärast raudtee kaitse pääle tuleb suu-remat rõhku panna. Mida halwemaks muutub meie seisukord, seda paremini ja sügawamale seljataha peawad olema raudteed kaitstud. Positsioonsõjas on waenlase partisaanidel ja teistel wäikestel salkadel liinist läbitungimine raske: liini läbi-murdmine jõuga nõuab aega ja wõimaldab sellega raudtee kaitset nõutawatel kohtadel suurendada. Sellepärast pole tarwis iseäralist kaitset partisaanide ja teiste waenlaste salkade wastu, waid on küllalt sellestki kaitsest, mis waenlase õhulaewade, tankide ja soomusautode wastu olemas.

Ka soomusrongidest, kui sündsatest kaitseabinõudest, ei saa siin waikides mööda minna. Kuni ilmasõjani kasutati raudteid pääasjalikult ainult transpordi abinõuna. Ilmasõjas hakati neid mööda ka ronge, milledele suurtükid ja kuulipildujad paigutatud, kuni liinini läbi laskma. Õrnemad wedurite ja wagonite osad olid neil rongidel waenlase kuulipildujate ja püssi kuulide eest terassoomusega kaitstud. Suuremat tarwitust nad liinil siiski ei leidnud. Ainult Wene kodusõjas leidsid nad laialise tegewusala. See on sellega seletataw, et mõlematel pooltel puudusid sõdimiseks isegi kõige tarwilikumad abinõud. Iseäranis kannatati weoabinõude puuduse all, mille tõttu kogu sõjategewus raudteedega oli seotud. Soomusrongidel awanes siin loomulikult suur tegewuse wõimalus. Ka Eesti wabadus-sõjas, mis partisaanilist iseloomu kandis, tegutsesid soomusrongid edukalt. Tulewikusõjas, mille tegewus põhjeneb sõjakunsti alustel, saab nende lahingutegewus-liinil muidugi väga piiratud olema. Ka waenlase raudteede rikkumiseks on peaaegu wõimata neid tarwitada, kuna kaitsmisel nad aga suurt kasu toowad. Ka wõiwad nad rutuliselt kohale ilmuda ja tõsi-seks abiks olla. Eriti on nende abi tähtis säääl, kus raudteele

kallale tungiwad waenlase tankid ja soomusautod. Seda arwesse wõttes, tuleks raudteede kaitseks tingimata mõned soomusrongid määrata.

Arwesse wõttes strateegilist raudtee tähtsust, tuleb mõnikord tema tegewuse paraliseerimiseks ette wõtta erakorralisi operatsioone suuremate wäeosadega, nagu diwiisidega, korpustega ja isegi armeedega. Sarnastel juhtumistel tehakse wäeosadele ülesandeks, kas wõtta teataw raudtee oma alla kogu tema ulatuses, wõi ainult osalt. Niisuguste operatsioonide tähtsus on arusaadaw. Silmas pidades, et armee ilma raudteeta tegutseda ei wõi, pole imeks panna, et ilmasõjas terwed armeed ilma lahinguta ainult sellepärast taganesid, et waenlane nende seljataga ähwardas raudteed läbi lõigata. Näiteks wõib olla sakslaste operatsioon 1915 aastal Mlaawa — Warssawi sihis, mille tõttu wenelased kiirelt pidid Weikseli jõe läänekalda maha jätma. Kõik suuremad operatsioonid raudtee oma alla wõtmiseks wiiakse läbi strateegilistel ja taktilistel alustel, kokkukõlas üldise seisukorraga. Nii pannakse operatsioonid wägede suuremate ühendustega toime raudteede oma kätte saamiseks. Operatsioonid ainult ratsawäe massidega wõetakse suuremalt osalt ette raudteede rikkumiseks. Ratsawäe tegewus 1904/5 aastal Wene-Jaapani sõjas, siis ilmasõjas Iða-Preisimaal, samuti ka Ameerika wabadussõjas annawad meile sellest selge pildi. Inglis - Buuri sõjas tarwitati raudteede rikkumiseks sõitwat jalgwäge.

Lõpuks peab weel kord ütlema, et raudteede kaitse ja waenlase omade rikkumine on sõjaajal väga tähtis. Wastaste poolte wõtted ja teguwiisid olid ja saawad ka tulewikus sellejuures väga mitmesugused olema. Igat juhtumist on raske ette näha, sellepärast tuleb minewikku põhjalikult tundma õppida, arwesse wõtta meie raudteede suuni, kättesaadawaid kaitse- ja kallaletungi abinõusid ja neil alustel otsustada, kuidas tulewikus tuleb tegutseda. Samadel alustel tuleb luua ka tulewikus tegutsemiseks kõige parem seisukord, olgugi et selle loomiseks tuleb palju rasket tööd teha. Suuremaks takistuseks selles on meie raudteede wõrk. Waewalt wastab ta strateegiliselt tulewiku sõja nõuetele. Ka tema kaitse wõib sõja ajal suuri raskusi sünnitada. Raskused suurenewad weel märksa, kui Balti meres tugew waenlase laewastik saab opereerima. Raskuste kõrwaldamiseks tuleks mõned raudteed juure ehitada. Wenemaa saatus olgu meile selles õpetuseks. Ta kaotus Jaapani ja ilmasõjas on väga ligidalt seotud puuduliku raudteewõrguga.

Ilmasõja strateegilised plaanid. *)

Möödunud on juba mitmed aastad sellest, kui Euroopa riigid ilmasõja algul, jagunedes kahte waenulikku laagrisse, „raua ja werega“ püüdsid omi elulisi küsimusi lahendada.

Ilmasõja eel käiw sõjariistus rahu oli ainult maskeeritud ja warjatud wõitluse faas. Juba siis oli sõja ettewalmistamine palawikulise wõistlusega käimas. Suurendati jõudude arwu, täiendati nende tehnikat, eriti suure hoole ja täpikäigsusega töötati aga selle kallal, et sõja alguseks sõjawägedel igapidi kasulik ja soodus lähtekoht oleks. Need olidki ilmasõja strateegilised plaanid.

Strateegilise plaani sihiks on wägede õigeks ajaks riigi- piirile koondamine, nende tegewusse paiskamine ja waenlasele esimese hoobi andmine.

Moltke õpetuse järele ei wõi niisugune strateegiline plaan terve sõjakäigu saatust kogu ulatuses ette näha, kuid wägede koondumine, nende tegewusse paiskamine ja esimene lahing peawad olema läbi imbunud ühest juhtiwast ideest, mis sõjakäigu edaspidise saatuse ära määrab.

Joffre'i sõnade järele pesitseb niisugune lahingu-idee ülemjuhataja pääs, kuna wägede tegewusse paiskamise kawa — üksikasjaliselt ja täpselt wäljatöötatud — strateegilise plaani moodustab.

Esialgne sõjawäe tegewusse paiskamine ei ole mõne wäejuhi waba mõttemõlgutus waid sellele hoopis wastand.

Strateegiline plaan on paljude aastate rahuaja töö tulemus, olles ühtlasi riigi sõjalise ettewalmistuse kõige tähtsamaks ülesandeks.

*) Käesolewatöö kirjutusel on tarwitatud järgmisi allikaid: 1) Добровольский — Стратегические планы, 2) F. Immanuel — Der Weltkrieg 1914 bis 1919, 3) Kuhl — Der Generalstab.

Kuni sõja lahtipuhkemiseni on strateegiline plaan omas terwikus ainult üksikutele walitud isikutele teada, kes ühtlasi selle ülitähtsa töö kokkuseadmises ja täiendamises tegewad.

Kuid siiski on strateegiline plaan juba rahuajal kõigi sõjaliste ettewalmistuste aluseks. Strateegiliste plaanidega lähemalt tutvunemine on meile kõige paremaks mõõdupuuks, kuiwõrd täielikult ja tõsiselt on rahuaja töös tulewase sõja olukorda hinnatud, kuiwõrd hää wõi halb oli nende isikute ja nende organide (asutuste) sõjaline ettewalmistus, kelle õlgadele tugenes kogu selle wastutusrikka töö raskus.

Strateegiline plaan on kõige parem hindamise abinõu selleks, kuiwõrd hästi oli kindralstaap rahuajal sõjaks ette walmistatud.

Kõiki toodud wäiteid arwesse wõttes, ei ole ülearune end üldjoontes tutvustada ilma sõja strateegiliste plaanidega, et 1914 a. lahingute käikude mõtteist ja sihtidest selgemini aru saada. Strateegiliste plaanide wigu ei saa kogu sõja jooksul enam parandada. Nad on parandamatud. Neis peitub tulewane riigi hukkumise idu...

Kõigest sellest selgub kindralstaabi ülema kui strateegilise plaani looja ülisuure ja wastutusrikka töö tähtsus.

Nende strateegiliste plaanide tekkimine, mis teostati ilma sõja ajal, 1914 a., ulatub Berliini kongressi ajajärku, 1878 a. Olgugi et Prantsus- ja Saksamaal juba päle 1870—71 a. nende plaanide idud tärkasid, kuid kõigile neile strateegilistele plaanidele pandi poliitiline alus just päle Berliini kongressi.

Prantslaste strateegilise plaani algkawa töötas wälja kindral Séré de Rivièrre. See oli alguses ainult passiiv kaitse barjeer (kaitsewõõ), mille taga noor Prantsuse wabariikline sõjawägi oleks uue Saksa päaletungimise eest kaitset leidnud. Wenemaal tekkis 1878 a. ajal, kui ta sõjawäed alles Konstantinoopoli all olid, Austriaga kriitiline wahekord, mis ähwardas sõjaks kujuneda. Wägede ülemjuhatajaks määrati suurwüürst Nikolai Nikolajewitshi (Wanema) asemele krahw Tottleben. Samal ajal määrati wägedele, kes sõja lahtipuhkemisel Austriaga wiimase wastu pidid tegutsema ja Wolõõni raionis koondu sid, ülemjuhatajaks feldmarshal wüürst Borjatinski. Tolleaegsest strateegilisest olukorrast tekkinud plaanidel ei olnud midagi ühist uute sõjaliste plaanidega, mis tekkisid päle Berliini kongressi 1878 a.

Wüürst Gorsakoff, kes Wene impeeriumi esitajana Berliini kongressist osa wõttis, näitas sääl kui diplomaat oma andewaesuse ja nürimeelsuse tippu. Kõik Wene 1877 a.

wõidud said anulleeritud, ja Wene ametlikkudes ringkondades ja seltskonnas algas Saksa sõprusest kainenemine. Aleksander II nägi ära, et kolme keisri liit oli asjata.

Wenemaa sõpruse jahenemist märgati Berliinis väga hästi ja säääl hinnati selle sündmuse tõsiseid tagajärgi õieti. Sõpruse asemele Wenega, mis lõppenud, otsiti kiiresti uut — Austriaga. Augustikuul 1879 oli Bismarckil Hassteini linnas Austria pääminister Andrassy'ga nõupidamine, kus üldjoontes Saksamaa ja Austria liidu projekt ja sõjalise tegewuse kawa Wenemaa vastu kindlaks määrati. 20. mail 1882 a. suudeti sellesse liitu ka Itaalia tõmmata, ja nii tekkis Kesk-Euroopa kolmik-liit.

Wenemaa pidi uue tee leidma, et Euroopas tasakaalu alal hoida. Tekkisid esimesed katsed Wene-Prantsuse lähene-miseks. Liidu loomisest oldi alles kaugel. Minewiku wead andsid end liig palju tunda. Wene-Prantsuse sõjaline leping kirjutati alles 17. augustil 1892 a. Petrogradis alla.

Niisugune oli lühidalt Euroopa poliitiline olukord ilmasõja alguseni. Selles poliitilises konjunktuuris mängis eriti aktiivset osa Saksamaa. Tema sõjaliste plaanide waatlemisest algamegi.

Saksamaa.

1871 a. kuni 1914 a. juhtisid Saksa suurt kindralstaapi järgimööda neli isikut, kellest igaüks strateegilistesse plaanidesse omad jäljed jättis. Wõrsudes ühisest Saksa koolist, löid nad ajajooksul teose kui terwiku.

Kuni 1888. a. oli Saksa kindralstaabi ülemaks feldmarshal krahw Moltke — Saksamaa wõidurikaste 1864, 1866, 1870—71 a. sõjakäikude isa.

1888 a. kuni 1891 a. järgnes Moltkele krahw Waldersee, kes juba 1882 aastast saadik krahw Moltke paremaks käeks oli olnud ja suures kindralstaabis kindralkortermeistri kohuseid täitnud.

1891 a. kuni 1905 a. oli kindralstaabi juhiks krahw Schlieffen, suur sõjateaduse kirjanik, kelle nimi Saksa sõjateadlaste juures suures lugupidamises.

1905 a. kuni 1914 a. — kindral Moltke, wana feldmarshal Moltke wennapoeg, keda sellest eraldamiseks nooreks Moltkeks kutsutakse.

Kuni Berliini kongressini 1878 a., mil sõprus Wenemaaga alles kindel oli, otsustas wana Moltke sõja puhul Prantsusmaaga oma 1870 aasta lööki korrata, ainult julgemalt ja otsusta-

wamalt. 1878 ja 1880 a. muudab Moltke oma põhimõtte täielikult. Hädaohu tekkimine Wenemaa näol idast ja Prantsusmaa kõwenemine wiivad Moltke arwamisele, et ta ei suuda prantslasi weel täielikult lüüa, kui Wenemaa juba omad jõud on mobiliseerinud.

Moltke otsustab läänes kaitseseisukorda jääda ja kogu oma ühise jõuga (ühes Austriaga) Wenemaa kallale tormata ja wiimase, kes end aeglaselt mobiliseerib, osade kaupa häwitada. Lääne frondil otsustas Moltke prantslaste päaletungi läbi Belgia ära oodata ja siis, nende parema tiiva pääle rõhudes, neid Hollandi sihis taganema sundida.

Kui 1882 a. kolmik-liit tekkis, kawatses Moltke Itaalia jõude selleks kasutada, et wõimalikult rohkem prantslasi Alpides kinni pidada. Ülem-Rheini teed wabad hoida ja kaitsta Elsass-Lothringi piire prantslaste sissetungimise wastu.

Lühikese aja jooksul, mil krahw Waldersee kindralstaabi ülemaks oli, jäid walitsema Moltke ideed: päälöök ühes austerlastega Wenemaa ja passiivne kaitse lääne frondil prantslaste wastu. Umbes samal ajal läks Saksa-Prantsuse poliitiline wahekord eriti terawaks. Prantsusmaa oli saadud löögist juba wähehaawal toibunud. Prantsuse seltskonnas kõwenes kättemaksu tahtmine. Lähenemine Wenega wõttis ikka rohkem ja rohkem reaalse ilme. 1887 a. ütles Aleksander III lahti konwentsioonist Saksamaaga, mille mõte selles seisis, et kumbki pool — Wene- ja Saksamaa — sõbralist neutraliteeti hoiab, kui ühele neist waenlane kallale peaks tungima. Kõigi nende alles hiljuti üles kerkinud sündmuste mõjul kaldus Waldersee, olles alles kindral-kortermeistriks, mõtte poole, et sõja puhul tarwis alguses Prantsusmaa häwitada ja sellega tema järjest tugewaksminewat jõudu paraliseerida. Kuid tema eelkäija (Moltke) autoriteet oli niiwõrd tugew, et Waldersee ei söandanud Moltke plaani ka siis muuta, kui ta 1888 a. kindralstaabi ülemaks sai.

Sel ajal — juunikuul 1888 a. — astus Saksamaa troonile Wilhelm II, ja wõib oletada, et wiimase mõjul Waldersee oma uue strateegilise plaani kokku seadis.

Sel ajal oli Saksamaa wägede suurus — 20 wäljakorpust ja sama palju reserwdiwiise. Waldersee 1889 a. uue plaani järele pidi neist Prantsuse frondile 13 korpust ja sama palju reserwdiwiise saadetama.

Wenemaa wastu, lisaks Austria wägedele, määrati 7 wäljakorpust ja sama palju reserwdiwiise. Oma strateegilisse plaani wõttis Waldersee weel selle wõimaluse, et see, kas päälöök

Prantsus- wõi Wenemaale antakse, tehakse kindlaks mobilisatsiooni alguseks.

1891 a. saab Saksa kindralstaabi ülemaks Schlieffen; just samal ajal pannakse Wene-Prantsuse liidule reaalne alus.

Juulikuus 1890 a. sõidab Prantsuse laewastik admiraal Jervé juhatusel keiser Aleksander III kutsel Kroonlinna. Prantslasi wõeti kuulmata hästi vastu. See oli esimene kord, kus Wene isewalitseja, astudes Prantsuse admiraali laewale, päd paljastades Prantsuse rahvuslikku hümni päält kuulab.

Saksamaal osati kohe nende faktide poliitilist tähtsust hinnata. Feldmarshal Schlieffen pidi nüüd, omi strateegilisi plaane kokku seades, Wene-Prantsuse liidu tähtsust arwesse wõtma. Kuid esimestel aastatel jääb Schlieffen, olles kindralstaabi ülemaks, ustawaks Moltke ideedele — anda esimene ja päälöök Wene- maale.

Kaks tähtsat põhjust mõjusid selleks kaasa: esiteks puudusid Saksa sõjawäes peaaegu täiesti raske suurtükid, mis oleksid võimaldanud Prantsuse kindluste wööst läbi murda, ja teiseks — Austria, kes waewalt oleks üksi suutnud kaua Wene hiiglasele vastu panna.

Rast-aastalt suurenes prantslaste sõjaline tegewus — arwuliselt, sõjalises ettevalmistuses, mobiliseerimise wõimaluse kiiruses, kiires tegewusse paiskamises, päätungi ihas ja wäejuhtide osawuses.

1894—1899 a. uuris Schlieffen põhjalikult Moltke plaani häd ja wead läbi, seadis kokku uued operatiiw kombinatsioonid ja tuli lõpuks kindlale otsusele, et Saksamaal on alguses tarwis päälöök Prantsusmaale anda, kuna sel ajal Austria wäed — saades wäikearwulist toetust Saksamaalt, — Wene- maa vastu aktiivset tegewust algawad.

Oma uue plaani lähtepunktiks seadis Schlieffen ülesande iga hinna eest lääne frondil kiiret ja otsustawat wõitu saawutada, mille järele suur osa wägesid ida frondile oleks ümber paigutatud.

Lääne frondi iseäraldusi igakülgselt uurides, tuli Schlieffen otsusele, et frontaalne päätung annaks waewalt rutulise wõidu. Verduni, Touloni, Epinali ja Belfordi kindlusi ja nende wahel olewaid kindlustusi on lühikese ajaga raske läbi murda. Niimetatud kindluste wahel olewates „awaustes“ tuleks kokkupõrge suurte Prantsuse wägedega, kelle tiivad kindluste kaitsel on ümberhaaramatud. Siit kerkis Schlieffenil tahtmatult ülesanne Prantsuse fronti strateegiliselt ümber haarata. See näis Schlieffenile seda õigem, et see oli kokkukõlas ta oma õpetu-

sega: sõjaajalugu õpetab — rääkis Schlieffen — et lahingutes, kus pääletung ühes haaramisega läbi wiidud, kõige rohkem wõite on saawutatud.

Prantslaste parema tiiva ümberhaaramine läbi Schweitsi oleks igapidi riisikoga olnud seotud.

Pääle looduslike raskuste oleks weel arwesse tulnud wõtta kokkupõrget 200-tuhandelise Schweitsi sõjawäega, kes igapidi oma ülesande kõrgusel seisab. Tema wastu oleks tulnud vähemalt 3-korpused külgkaitse jätta, mille tõttu päällöögi jõud märksa nõrgeneksid. Pääle selle on Schweitsi maastik kiireks liikumiseks äärmiselt raske, kuna raudteewõrk küllalt tihe ei ole.

Jäi üle haaramist prantslaste wasakul tiival ette wõtta. Kuid kus seda just ette wõtta? Lõuna poolt Belgia piiri seda toimetada oleks Prantsuse kindluste läheduse tõttu hädaohtlik olnud. Jäi järele liikumine läbi Belgia.

Kindral Stein jutustab oma memuaarides, et Schlieffen terve rea kõiksugu operatiivseid kombinatsioone kokku seadis, mis oleks wõimaldanud Belgia neutraliteeti alal hoida, kuid ükski neist plaanidest ei rahuldanud teda strateegilises mõttes.

1900 a. oli Schlieffeni esimene strateegiline plaan walmis. Selle plaani järele pidi 4/5 mobiliseeritud Saksa sõjawäge prantslaste wastu koondatama.

Wenemaa wastu kawatses Schlieffen esialgul ainult 5^{1/2} wäljakorpust ja mõned maakaitse diwiisid paigutada.

Need idafrondile määratud wäeosad oleks Ida-Preisimaale koondatud, kus neile ülesandeks pidi olema passiivne piirikaitse. Wene ülejõulisel pääletungil oleks pidanud nad samm-sammult Weikseli taha taganema.

Prantsuse wäerinnale koondatud wäed oleksid seitse armeed moodustanud. Kuus neist oleks tegewusse paisatud 225 kilomeetri laiusel frondil Saint-With ja Strassburgi wahel. Seitsmes armee oleks reserwi jäänud ja astmena parema tiiva taha asetatud. Operatsiooni ideeks oli Prantsuse frondi keskpaika atakeerida, ühtlasi tema wasakut tiiba haarates, liikudes läbi Lõuna-Belgia.

Prantsuse frondi keskohta atakeerides oli Schlieffeni sihiks hoida prantslasi Lothringi tungimast ja neid rohkem frondi tsentrumis kinni pidada, et sellega wasaku tiiva haaramist kergendada. Oma wasaku tiiva kindlustamiseks wõtab Schlieffen ette terve rea fortifikatsiooni töid. 1899 a. kindlustatakse, uuendatakse, ja täiendatakse Metzi forte. Niisama kindlustatakse ka Strassburgi ja Thionville kindlusi. Kõik sakslaste

elaw jõud koondatakse Belgia piirile, kuna Elsass-Lothringis nende aset täidawad surnud betooni mürakad.

Niisugune oli lühidalt Schlieffeni esimene strateegiline plaan 1900 a. Umbes samal ajal sai Saksa kindralstaap täiendawaid teateid Prantsuse wäe strateegilisest paigunemisest, mille tõttu Schlieffen oma plaani peensustes muutis. Nimelt otsustab Schlieffen oma paremat tiiba kōwendada, mille tõttu tal wägede tegewusse paiskamiseks sūgawamale Belgiasse oleks tulnud tungida. Et niisugune teguwiis inglased sõtta kisub, oli Schlieffeni arusaadaw. See aga ei kohutanud teda. Ta oli wääramata kindel oma kawa läbiwiimises, et paremal tiival jõude suurendada, ida fronti ja rannakaitse arwel.

Kui seda weel wähe näis olewat, otsustas Schlieffen Lothringis passiwsele kaitsele jääda, et ka säält kõik suuremad jõud paremale tiiwale koondada. Niiwiisi plaani täiendades jõuab Schlieffen selle peensustes lõpuni: parema tiiva tugewus oli 23 jalgwäe korpust, 12 reserwkorpus, 8 ratsawäe diwiisi ja 16 maakaitsebrigaadi.

Schlieffeni plaani põhi-idee oli selge ja reljefne: tugewa soomustatud hiiglarusikaga, kuhu 4/5 Saksa sõjawäge oleks koondatud, — häwitaw löök anda prantslaste wasakule tiiwale ja siit edasi kõiki prantslaste armeesid purustada. See hiiglarusikas ei tohtinud mingisuguse tõkke ees peatama jääda. Aga et see „soomustatud rusikas“ aegamööda kokku ei sulaks, nagu „suur armee“ 1812 aastal, otsustas Schlieffen sinna täienduseks määrata weel kaks korpust Lothringist, kõik maakaitse osad sisekindlustest ja kõik uuesti mobiliseeritawad korpused.

1906 aastal saab Schlieffeni asemele kindralstaabi ülemaks noorem Moltke, ehk nagu Willem ise teda nimetas: „der Kleine“. Moltke ei julge oma eelkäija plaani palju muuta, ta ainult kōwendab oma wasakut tiiba, leides selle liig nõrga olewat. Moltke kartis, et prantslaste energiline Lothringisse sissetungimine pühiks terve sakslaste wasaku tiiva täitsa ära. Moltke plaani järele on wasak tiib juba kaks armeed tugew. Niisama arwas Moltke tarwilikuks idafronti kuni kolme korpuseni kōwendada. Kõik need ümberpaigutused tegi Moltke parema tiiva arwel, seega Schlieffeni plaani tugewasti kärpides.

1914 aastal, s. o. ilmasõja algul, wäljendus Moltke plaan lõpulikult järgmiselt:

1-ne, 2-ne, 3-as, 4-as, 5-es Saksa armee, millede kogusuurus 27¹/₂ wälja- ja reserwkorpus, pidid koonduma Belgia-Luksemburgi piirile, Luksemburgi ja Lõuna-Belgias olewad kindlused ja raudteesõlmed ajawitmata waldama, kergendades seega wäe

edaspidist liikumist. Saksa väed, mis Elsass-Lothringisse koon-
datud, moodustavad enestest 6-da ja 7-da armee, mille suurus
8 korpust. Nende ülesandeks oli — kaitsta Saksa wasakut
tiiba ümberhaaramise eest ja hoida rohkem Prantsuse vägesid
siin kinni, et sellega Saksa paremal tiival rohkem tegewuse
wabadust oleks.

Ida frondile koondas Moltke 8-da armee, s. o. 3 wäljakor-
pust ja kolm reserwdiwiisi.

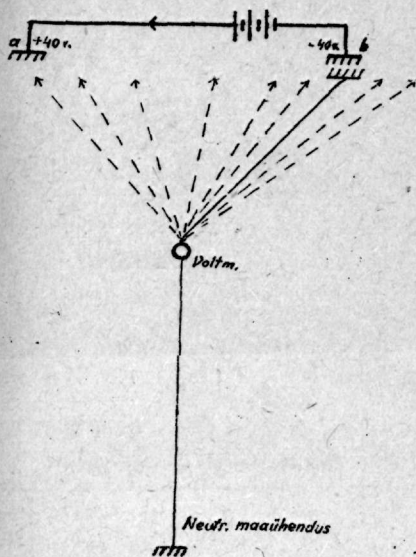
Austerlastelt nõudis Moltke energilist pääletungi Lublini
sihis, et takistada seega wenelasi Sileesiasse tungimast. Nórka
idafronti püüdis Moltke kindluste abil kõwendada. Selleks
otstarbeks määratakse 1913 aastal kuulumata suur krediit —
300 miljoni marka, Königsbergi, Torni, ja Graudenzi kindluste
kõwendamiseks. Ranna kaitseks ja Daani piiri walweks mää-
rati 9-as reserwkorpus.

Wõrreldes Schlieffeni ja Moltke plaane, näeme, et wiima-
sel plaanil puudub julgus, olgugi et nad mõlemad seadsid en-
dale ülesandeks — prantslaste sõjawäge ümberhaaramisega
häwitada. Oma plaanide täidewiimiseks ei kohku Schlieffen
tagasi Belgia neutraliteeti murdmast ja sellega inglasi sakslaste
wastu sõjajalale seadmast. „Kõwendage aga parem tiib wiimse
wõimaluseni“, ütles Schlieffen alati oma kindralstaabi ohwitse-
ridele nende praktilistel töödel Rheini raioonis. Ja isegi sur-
res olla Schlieffen öelnud: „Palun ainult ühte, — kõwendage
paremat tiiba“...

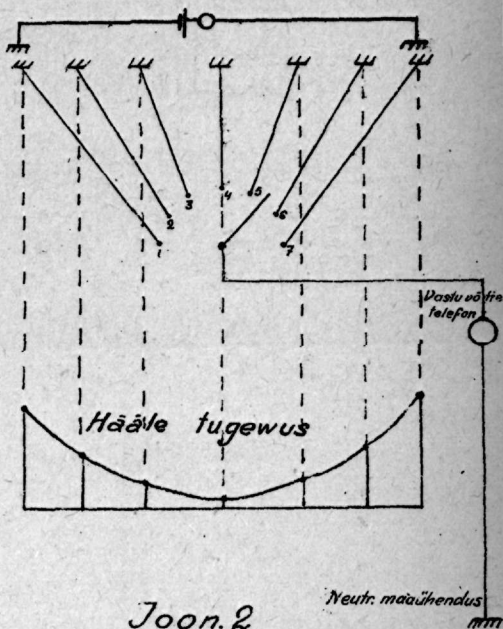
1 augustil kell 17 kuulutas Saksamaa Wenemaale sõja ja
3 augustil kell 18 kuulutas ta sõja Prantsusmaale. Mobilisatsi-
oon alati Saksamaal juba 1 augustil. 1 augustil nõudis Saksaa-
maa Belgialt oma sõjawägede waba läbilaskmist Belgia territo-
oriumist. 2 aug. hommikul tungisid Saksa sõjawäed üle Luk-
semburgi piiri ja öösel 3-wastu 4-dat aug. olid nad juba Bel-
gias. 4 aug. pääle lõunat algawad Saksa väed tormijooksu
Belgia kindluste pääle.

(Järgneb)

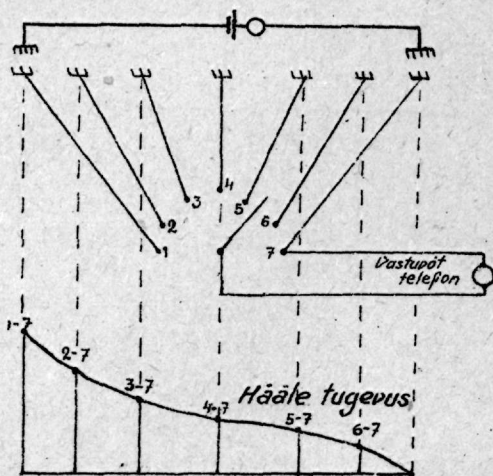
A. Rotberg. Waenlase telefoni kõnede kinnipidamine.

Joon. 1

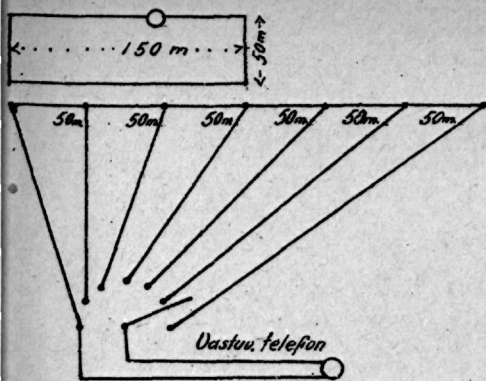

Joon. 2

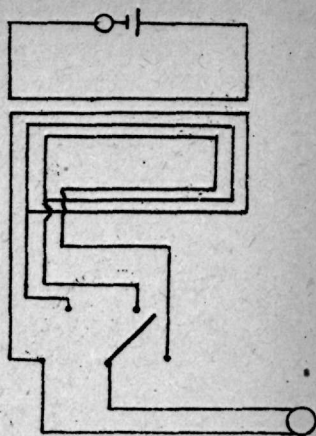

Joon. 3

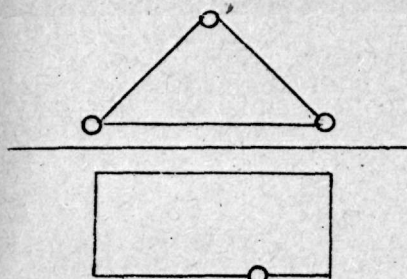

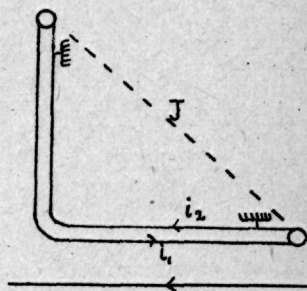
Joon. 4

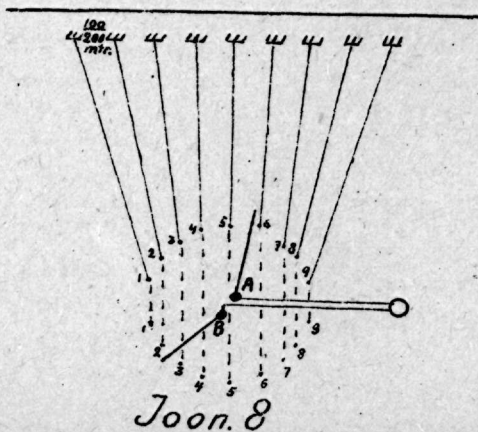
Joon. 5

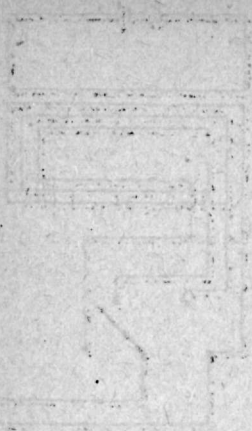
Joon. 6

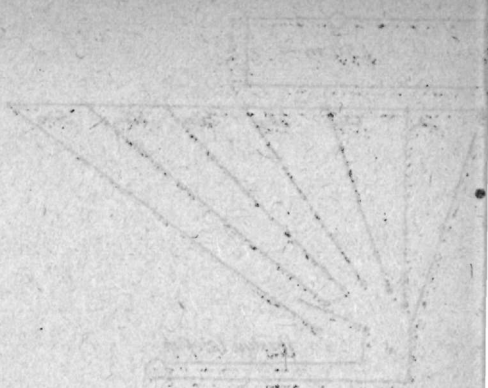
Joon. 7

Joon. 8

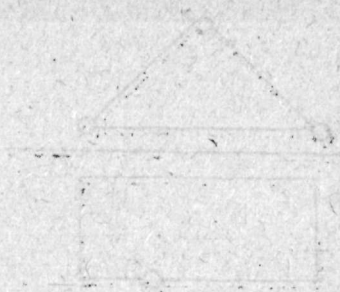
Plan

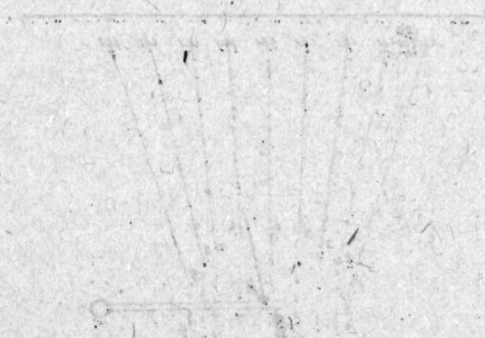
Section

Section

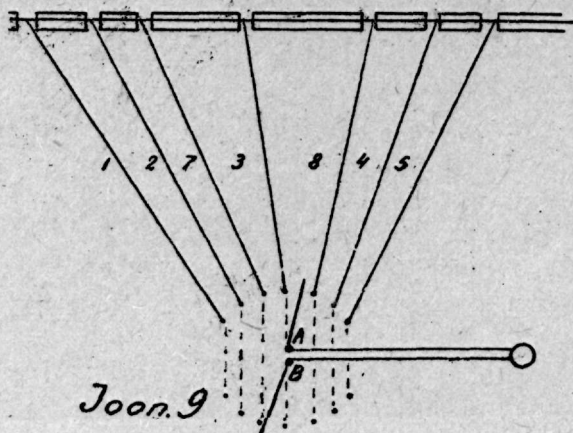

Plan

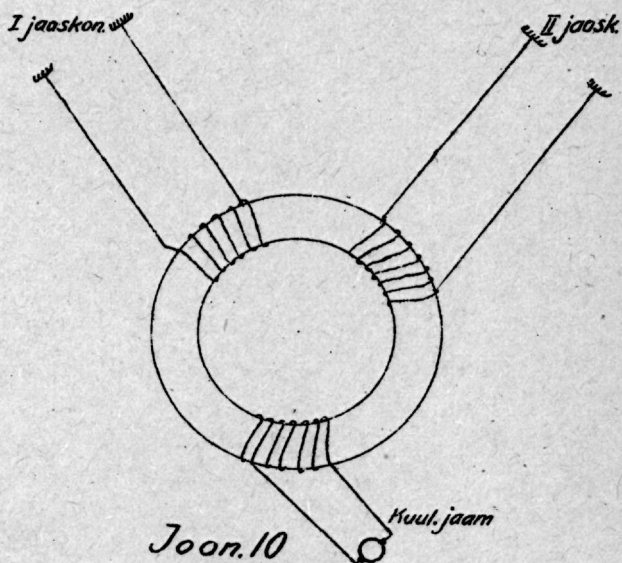

Section

Vaenlase telefani
liin

Joon. 9

Joon. 10